

**Egy zarándokút létrehozásának folyamata –
a Szent Márton Út Veszprém megyei szakaszának
adottságai, fejlesztési lehetősége**

Készítette:

Sánta Judit

Kézirat lezárásának időpontja:

2012.12.22.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Vallási turizmus	3
3. Egy zarándokút létrehozásának folyamata–A Szent Márton Út	
Veszprém megyei szakaszának adottságai, fejlesztési lehetősége.....	6
3.1. Megálmodni és bejárni	6
3.2. Kiépítés.....	6
3.2.1. Turisztikai és kulturális szolgáltatások.....	7
3.2.2. Információs szolgáltatások, marketingtevékenység.....	9
3.2.2.1. Internetes megjelenés	9
3.2.2.2. Nyomtatott sajtó	10
3.2.2.3. Információs pontok.....	10
3.2.3. Állami, egyházi és civil szervezetek	12
3.2.3.1. Nemzetközi és állami szint	12
3.2.3.2. Helyi szint, települési vezetők.....	13
3.2.3.3. Fórumok, műhelybeszélgetések	15
3.2.3.4. Civil szervezetek	15
3.2.3.5. Egyházi szerepvállalás.....	15
3.3. Egyházi és kulturális értékek dokumentálása	16
3.4. Hagyományok, események, zarándoklatok	34
3.4.1. Márton–napi búcsú hagyománya a településeken.....	34
3.4.2. Márton–napi hagyományok a turizmus szervezésében	37
3.4.3. Zarándokutak, nemzetközi érdeklődés	38
3.5. Zarándokutak találkozása, együttműködése	38
4. Zarándokturizmus számokban	40
5. Összegzés.....	46
6. Források.....	48

Egy zarándokút létrehozásának folyamata – a Szent Márton Út Veszprém megyei szakaszának adottságai, fejlesztési lehetősége

1. Bevezetés

Dolgozatomban a Szent Márton Európai Kulturális Útvonal egyik hazai, kiépítés előtt álló útvonalának, a Balatonfelvidéki útvonalváltozat Veszprém megyei szakaszának ismertetésén keresztül szeretném részletesen bemutatni, hogy milyen összetett, sokrétű és sokszintű összefogást igénylő munkán keresztül valósítható meg egy tematikus útvonal létrehozása. A kezdő pontban a vallási turizmus lényegi ismertetésén keresztül kívánok rávilágítani a turizmus egy újjáéledő, azonban nem ismeretlen ágazatának az új évezredben egyre növekvő szerepére. A tematikus utak között a zarándokutak különleges helyet foglalnak el. A turizmus az ilyen jellegű utak kiépítésébe, megismertetésébe, fenntartásába való bekapcsolódása esetén egy percre sem felejtetheti el, hogy az igazi értéket egyedül a vallási tartalommal való megtöltés biztosításával közvetítheti. Ezért a vallási turizmusban, a zarándokturizmusban kivételesen fontos az egyházzal való összefogás, új, vallási irányú képzések biztosítása, non-profit szervezetek bevonása. A szakmai háttérrel és felkészültséget biztosító turisztikai egyesületek, összefogások és az egyházi szerepvállalás egyensúlyának, azaz a tartalom és üzlet helyes egyensúlyának megtalálásával és biztosításával indítható el és folytatható igazán értékes kezdeményezés.

Ezeket a szerepköröket kívánom a következőkben bemutatni. A kiépítés fázisának egyes lépései, feladatai – melyek megismerésében nagy segítséget jelentett az Út főszervezőjével, Orbán Róbert úrral készített interjú, illetve a települések személyes meglátogatása –, a Veszprém megyei szakasz egyházi és kulturális értékeinek dokumentálása, az Utat további élettél és értékkel megtöltő búcsú- és zarándokesemények mind megkívánják turisztikai szakemberek, vallási szakemberek, egyházi személyek összefogását. Az összefogás gyümölcse pedig minden bizonnyal beér, hiszen az Európában igencsak népszerű, Magyarországon most kialakuló zarándokutak egyre több embert hívnak zarándoklatra. Ezen utak iránti növekvő igény nem feltétlenül keresendő a mélyen hívő lelkek növekvő számában. Ahogy az új fogalomrendszer is mutatja, a kultúrtörténeti, művészeti értékek iránt érdeklődő, az önmagát és önmaga harmóniáját, válaszait kereső emberek sokasága indul el az úton.

2. Vallási turizmus

TDK dolgozatomban a vallási turizmus témakörében írom, a turizmus egy ősi formájának újjáéledő ágazatáról. A vallási turizmus évezredes múltja tekint vissza, hívek tömegei már a középkorban zarándokoltak, kegyhelyeket kerestek fel, szentek útjait járták eltérő indíttatásból. Ekkor még nem voltak összefogva a szálláshelyek, és a zarándokolni vágyók nem kaphattak részletes információkat a szentek emlékeiről, és maga az utazás is több veszéllyel járt. A 2000 után kiépülő zarándokutak azonban tudatosan kerülnek kiépítésre. Ilyen utakat ma már hazánkban is találunk, közülük tartozik a Szent Márton Út, a Mária Út, a Szent Jakab Út, a Gyöngyök Útja, a Szent Erzsébet Út és a Magyar Zarándokút.

A vallás ilyen módon a turizmusba való bekapcsolódásának jelentőségét mutatja a vallási turizmus saját fogalomrendszerének kialakulása is. E szerint a vallási turizmus definíciójának keresésekor szinte mindenki két részre választja szét a meghatározást, azaz egy szűkebb és egy tágabb értelmezését adja meg. Valódi, szűk értelemben csak a zarándokutat és a búcsújárást, a vallási eseményeken való részvételt tekinthetjük vallási turizmusnak, és azt is csak akkor, ha a hívő ember lelkében is részese az eseménynek, az út megszervezői a lelkeségre jobban ügyelnek, mint az egyéb turisztikai szolgáltatásokra. (www.makrovilag.hu/index2.html/zarandokturizmus 2012.02.12). Ha viszont a fogalmat tágabban értelmezzük, akkor azt is vallási turizmusnak minősíthetjük, amikor hívők vagy nem hívők vallási nevezetességeket keresnek fel, néznek meg, de ezeket nem mint szent helyeket, hanem mint kulturális, történelmi vagy művészeti emléket értékelik. (Mester Tünde 2006/2).

Az Európa Tanács a Szombathelytől Tours-ig vezető útvonalat 2005-ben Európai Kulturális Útvonallá nyilvánította, hogy bemutassa Európa legnépszerűbb szentje, Szent Márton életét és kultuszának kiemelkedő emlékeit. A szombathelyi születésű Szent Márton Kr. u. 316-ban pogány család sarjaként, római légiós apa fiaként született, aki felmenője nyomdokait követve maga is a hadsereg kötelékébe állt. A szent életéről fennmaradt egyik legismertebb legenda szerint a Galliában állomásozó katona a nagy hidegben már minden ruhadarabját elajándékozta a szegényeknek, csupán a rajta lévő ruhadarabok maradtak meg. Egy napon, járőrszolgálatából hazatérve egy didergő koldussal találkozott, köpenyét kardjával kettéhasította és egyik felét a koldusra terítette. Másnap álmában megtudta, hogy Krisztus volt a szegény koldus, akit

jólelkűségével megsegített. Ezt követően Amiensben megkeresztelkedett, majd hamarosan hazatért Savariába téríteni, ahol édesanyját is megkeresztelte. Az eretnekmozgalom elűzte őt hazájából, s ekkor Tyúk – szigetére vonult remetének. Visszatérve Ligugiében szerzetesi közösséget hozott létre. Sokat utazott, pogányokat térített, hitközösségeket szervezett, egyházközségeket létesített. 371-ben Tours városának püspökévé választották. A legenda szerint határtalan szerénységével nem akarta elfogadni a felkérést, így elrejtőzött, a libák azonban elárulták gágogásukkal. Életét csodák kísérték, s Candesben 397-ben bekövetkezett halála után felebaráti szeretete, jósága, térítőmunkája okán avatták szentté. Ekképpen őt tisztelhetjük az első nem vértanú szentként, akinek földi maradványait Tour városa vette magához. Ma Szent Márton európai útja születésének színhelyét, Szombathelyet köti össze püspöksége színhelyével Tours-al. (www.viasanctimartini.eu)

Az Európai Unió Európa Tanácsa által megalkotott Kulturális Út projekt segíti az Szent Mártonhoz hasonló európai jelentőségű zarándok- és kulturális utak hatékony nemzetközi együttműködését és fejlesztését.

Az Európai Kulturális Út olyan tematikus út, amely egy vagy több országon vagy régión halad át, alapvetően európai történelmi, művészeti vagy társadalmi témára épül, földrajzilag is létező útvonalat követ vagy európai jelentőségű helyszíneket köt össze, illetve az út látnivalói az európai kultúra kiemelkedő képviselői.

Földrajzi értelemben vett valóságos utak mentén a turisztikai termék kifejlesztése nem magának az útvonalnak a létrehozását, megtervezését jelentette, hanem "csupán" az adott út mentén található, az út központi témájához illeszkedő attrakcióknak és szolgáltatásoknak a hálózatba szervezését, ezen szervezetek együttműködésének a megteremtését. Erre példák a zarándokutak is.

Cél az útvonal és ezzel együtt a kulturális, vallási és zarándokturizmus fejlesztése. Az egyéni lelkesedés természetesen rendkívüli eredményeket érhet el, egy tematikus út hosszú távú fennmaradásának garanciája azonban egy jól működő koordinációs szervezet létrehozása.

(http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/02_03/Sz3.htm#Anchor-htt-54344)

A Szent Márton Út esetében a koordinációs szervezet központja a szent szülőhelyén, Szombathelyen működik, ahol ma látogatható a Szent Márton Plébániatemplom, egy Szent Márton életének főbb állomásait bemutató Sétaútvonal járható végig, s az ország Szent Márton gyalogosútvonalai is innen indulnak újukra. A Szent Márton Gyalogos Vándorútnak jelenleg két fő, kidolgozott útvonala van hazánkban, az egyik

Szombathelytől déli irányba, Szlovénia felé, a másik pedig északi irányba, Pozsonyig vezet. Ezen kívül végigjárhatók további Szombathelyről kiinduló tematikus zarándokútvonalak. Ilyen a Via Latinorum, mely a déli szakasz folytatása Szlovénia belsejébe, a Horvátországba vezető Via Slavonica, a Pécs felé vezető és Csököly felé visszakanyarodó Via Sopianae, a Szlovákiába és Csehországba vezető Via Moravia és Via Bohemia, a rövid szakaszú Szent Márton ösvény Vámoscsalád környékén, a kialakítás alatt álló Bécsbe vezető Via Vindobona, a budapesti Via Sancti Martini és a Balatonfelvidéken át a Vág völgyéig vezető útvonal, melybe beleilleszkedik az általam bemutatandó Veszprém megyei szakasz. (www.viasanctimartini.eu)

3. Egy zarándokút létrehozásának folyamata, A Szent Márton Út Veszprém megyei szakaszának adottságai és fejlesztési lehetősége

3.1. Megálmodni és bejárni

Egy kulturális út projekt résztvevője eredetileg a nem turisztikai céllal létrejött attrakció. Esetünkben földrajzi helyekről, templomokról van szó, melyek Márton térítőmunkája révén őrzik emlékét. A 2005-ben hivatalosan is megalakult Szent Márton Út ténylegesen járható, kiépített északi és déli hazai szakasza mellett több tematikus, ajánlott, fejlesztésekre váró útvonal létezik. Ezek egyike a Balatonfelvidéken át a Vág völgyéig vezető útvonal, mely a megyében 10 települést foglal magában: Sümeg, Csabrendek – Nyírespuszta, Diszel, Káptalanfő, Barnag, Óbudavár, Balatonudvari, Balatonalmádi – Vörösberény, Veszprém, Sóly. A Szombathelyi központból az Út főszervezője, Orbán Róbert úr másodmagával végigjárta ezeket a településeket, dokumentálta a vallási és kulturális értékeket, s az ez alapján összeállított, korlátozott példányszámban az útvonalról megjelent szépkiadvánnyal tájékoztatta a települések vezetőit. Az út összefogása, gyakorlati kiépítése még nem történt meg. Az Út főszervezőjével készített interjúm alapján ennek oka a kialakulóban lévő Szent Márton Út egyelőre kis létszámú elkötelezettje, munkatársa, önkéntese, a szükséges emberi erőforrás hiánya, s az időhiány. Az érintett települések eltérő mértékben igyekeznek fenntartani és fejleszteni Márton – hagyományaikat, emlékeiket, összefogásuk azonban még nem történt meg.

3.2. Kiépítés

A kiépítés folyamatának megvalósításával válik az út élő, járható útvonallá.

Ehhez szükség van turisztikai és kulturális szolgáltatásokra (szálláshelyek, éttermek, kerékpárkölcsonzók), információs szolgáltatásokra (pl. információs irodák, weboldalak) és turisztikai céllal létrehozott attrakciókra (látogatóközpontok, események), illetve állami és civil szervezetek (önkormányzat, kulturális egyesületek) segítségével. Mindezek biztosítják az utak járhatóságát, a helyszínek turistafogadását, azaz a települések közötti összeköttetést.

(http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/02_03/Sz3.htm#Anchor-http-54344)

3.2.1. Turisztikai és kulturális szolgáltatások

Mindenekelőtt szükség van az utak járhatóságát és informativitását biztosító turisztikai szolgáltatások kialakítására, melyek az utat kézzel foghatóvá, érzékelhetővé teszik. Nyugat-Európa híres zarándokútjai mellett egyre többen járhatják, s járnak hazánk épülő zarándokútjait, a Szent Márton Utat, a Mária Utat, a Szent Jakab Utat, a Gyöngyök Útját, a Szent Erzsébet Utat és a Magyar Zarándokutat. Ahhoz, hogy a Márton Út megkülönböztethesse magát a többi zarándokúttól, egy egységes megjelenés, arculat kialakítására van szükség. A via sancti martini logó szerepel minden az Úttal kapcsolatos kiadványon, információs eszközön, kiegészítőn. Az alapszín a sárga, Magyarország területén az útirányjelző táblák sárga sávossal jelölésével haladnak. A jártabb szakaszokon pályázati forrásokból elkészült 14 db térképes információs tábla és 8 db fedett pihenőhely került kihelyezésre eddig, tudtam meg Orbán Róbert úrtól. A zarándokturista tájékoztatását szolgáló táblarendszer fejlesztése és a táblák számának növelése elengedhetetlen az Út azonosításának elősegítése céljából.

Egy jól járható út alapvető elemei továbbá a szállás – és étkezési lehetőségek. A Balatonfelvidéki településeken a zarándokok szálláskérdése jórészt megoldatlan. Nem találni kimondottan zarándokoknak szóló szálláslehetőséget, s a néhány száz lélekszámú települések kb. felénél hivatalos szálláshelykiadás sincsen. Diszeli adatközlőm, Vörösváry Ákos információi szerint a településen egyszerűbb szálláslehetőség, panzió sem található, legközelebb Tapolcán található éjszakai szálláslehetőség. Hasonló a helyzet Káptalantótiiban, ahol a helyi könyvtáros, Hatosné Adrián Éva elmondása szerint a települése még egy kisebb zarándokcsoportot, 30-40 főt sem lenne képes jelenleg elhelyezni. Összesen 4-5 család foglalkozik szobakiadással, köztük az Istvándi Pincészet. Az étkeztetést tekintve is csupán egyetlen élelmiszerbolt és büfé szolgálja ki a helyiek alapvető igényeit, éttermük sincsen. Ugyanakkor a borászat mellett jellegzetes helyi termékekkel jelentkezik minden vasárnap a helyi piac, melyet Liliomkert néven egy helyi lakos, Harmathy Ildikó vezet. Elsősorban biopiacról van szó, ahol saját készítésű kenyereket, lekvárokat, savanyúságokat, de ruhaneműket, szappanokat is árulnak. Továbbá gyermekprogramokat, borkóstolókat is rendeznek. A faluban többféle láttam hirdetést, cégért is, miszerint helyiek kecskesajtot árulnak. Súly aprócska, a Veszprém megyei

szakaszt lezáró településén Bikádi László Károly aktívan tevékenykedő polgármester fejlesztési célzata ellenére szintén kielégítetlen a zarándokcélú kapacitásigény.

Sümege a Hotel Vár igazgatója levélben adott tájékoztatást a zarándokcélú vendégekkel kapcsolatos érdeklődésemre. Elmondása szerint már több ízben foglaltak nála zarándokturisták előzetes bejelentkezés alapján szállást. Ez elsősorban a Mária – hagyomány kapcsán évente megrendezett gyalogos zarándoklat résztvevőit jelenti, melynek célpontja, a ferences templom a Hotel Vár szomszédságában található. A foglalások oka részben talán épp a templom közelsége. Ugyanakkor ez sem kimondott zarándokszállás, az árak sem e szerint szabottak.

Csabrendek, Barnag illetve Óbudavár településeken is kisszámú turistát befogadni képes szálláshelyek állnak csupán rendelkezésre, mint a csabrendeki Községháza épületében kialakított apartmanok, a Barnagi Vendégház, vagy az óbudavári Vilmos-ház. Utóbbi kettő elsősorban a Balaton környékére érkező szezonális nyaralóturistákat fogad, zarándokturistát eddig nem érzékeltek. (www.barnagivendeghaz.hu (2012.07.12.); www.vilmoshaz.hu (2012.07.20.); www.csabrendek.hu (2012.06.27.))

Veszprém város, megyeszékhely, egyben vallási központ is. Az elsősorban helyi szentek – István, Gizella, Imre herceg – iránt érdeklődő vallási csoportoknak a Veszprémi Hittudományi Főiskola illetve a Dávidikum Kollégiumának olcsó turista jellegű szálláshelyeit ajánlják – tudtam meg a tavalyi év során megnyitott Szaléziánium igazgatónőjétől, Pálfalviné Ősze Judittól. Ugyanakkor a település a Mária Út, Szent Márton Út és Gyöngyök Útja növekvő szerepe okán tervezi zarándokszállás létrehozását. A település már csatlakozott a Mária Út útvonalhálózat kialakításának projektéhez 2008-ban, s nem zárkózik el a Márton Úttal való kooperáció elől sem – adott tájékoztatást levélben a VMJV Polgármesteri Hivatal kulturális referense.

Ugyanakkor tipikus zarándokszállás egyik településen sem található. A zarándokszállások előnye az olcsó szálláslehetőség, hiszen nem a komfort és kényelem az elsődleges cél. A zarándokokat rendszerint 1 éjszakára fogadják s gyakran előzetes bejelentkezés szükséges. Ennek oka a zarándoklat szellemisége, hiszen az út értelme: úton lenni. Napi 25-30 km megtétele során a zarándok meglátogatja a szent életének fontos állomásait. Fontos lenne, hogy a plébániák is lehetőséget biztosítsanak zarándokturisták elszállásolására, mely sok esetben akadályozott, az atyák leterheltek, egyelőre kevésbé jellemző a zarándokturizmusba való ilyen mértékű bekapcsolódás. Sümege a polgármester úr a ferences rendi dr. Barsi Balázs atyát korunk 2.

Padányijának nevezte, s elmondása szerint méltán lehet rá számítani a zarándokutak működésénél, lelki támogatásánál egyaránt. Az atyával való rövid beszélgetésem értelmében egyelőre azonban csak lelkigyakorlatra érkező híveket fogadnak, zarándokszállást nem nyújtanak. Ugyanakkor az atyának nagy szerepe van az évente megrendezésre kerülő Mária – búcsú lebonyolításában. Úgy gondolom, az atyák és egyházi vezetők nyitottsága, segítsége elengedhetetlen, hogy a zarándokturista valóban közelebb érezhesse magát Istenhez, a szenthez, spirituális feltöltődésben lehessen része. Korábban az interneten láttam videót, melyben egy zarándoktársaság egy templom falai, a padsorok között hajthatta nyugovóra fejét. Úgy gondolom ez életre szóló élmény lehet bárki számára. Egy hasonlatot alkalmazva tudnám ennek jelentőségét talán leginkább elmagyarázni. Amennyiben kulturális látogatást szervezünk egy idegen városba egy idegen országba, úgy megismerhetjük annak nevezetességeit útikönyvekből, a turistalátványosságok megismerésével. De megismerhetjük az országot, a várost egy másik oldalról, a helyiek szemével, olyan helyeken járva, ahová magunk idegenvezetőnkkel nem jutnánk el. Ugyanígy az egyház közreműködése nyújthat igazán értékes, a „vallási” szónak tartalmat adó élményeket.

3.2.2. Információs szolgáltatások, marketingtevékenység

Az út „fizikai” járhatóságának biztosítása mellett, annak szélesebb körben való megismertetése s pontos információk szolgáltatása céljából elengedhetetlen a szervezet marketingtevékenységének végzése, s információs szolgáltatások nyújtása.

3.2.2.1. internetes megjelenés

A Szent Márton Út rendelkezik saját készítésű, többnyelvű honlappal, mely segít megismerni a Szent életét, emlékeit. A honlap részletes leírásokkal, szálláslehetőségekkel szolgál a gyalogos útvonalakról, s felhívja a zarándokok figyelmét aktuális eseményekre. Az Út hivatalos honlapja mellett szükséges, hogy a csatlakozott települések is feltüntessék honlapjukon az Úthoz való tartozásukat, s tájékoztatást adjanak a lehetőségekről, felhívják a figyelmet a via santi martini honlapra. Az érintett települések közül Veszprém megye hivatalos turisztikai honlapja – www.veszpreminfo.hu – is felvette az Utat a Programok – Aktív szabadidő –

Túraajánlatok pontba a Balaton-part és a Balatonfelvidék mellé. Mindezt úgy, hogy a település hivatalosan nem csatlakozott az Úthoz, és nem foglalkozott részletesebben az Út kérdésével. Ugyanakkor véleményem szerint az Út a város szempontjából való növekvő jelentőségét mutatná, ha az ajánlat idővel a Látnivalók, Vallási turizmus menüpontban szerepelne.

Hasonlóképpen Sümeg igyekszik kiépíteni Szent Márton kötődését eseményekkel, s a Padányi névadójának szentelt Szent Márton kápolnával, s ezek honlapon – www.puspoki.palota.hu – való ismertetésével. Ugyanakkor a Szent Márton Út maga nem kap említést, a település ezidáig maga sem csatlakozott az Úthoz.

3.2.2.2. Nyomtatott sajtó

Az online megjelenés mellett szükség van nyomtatott sajtóra, többnyelvű kiadványokra az Útról, s az egyes szakaszokról. Az első kiadvány Orbán Róbert elmondása szerint Szent Márton útjai néven jelent meg 2004-ben. Azóta több szakaszhoz – mint Szlovénián át, Horvátországon át, Somogyon és Baranyán át – készítettek a települések egyházi és kulturális látnivalóit ismertető térképpel ellátott kiadványokat. A Balatonfelvidéken át a Vág völgyéig tartó szakaszcól is készült korlátozott példányszámú kiadvány. Ezek mindegyike 3 nyelvű tájékoztatással szolgál. Magáról a Szombathelyi Sétautról is készült az egyes állomásokat ismertető prospektus. Ezekből egy-egy példányt magam is kaptam az Út főszervezőjétől.

3.2.2.3. Információs pontok

Az információs háttér további fejlesztését jelentené információs pontok létrehozása. Az Út szervezői 2012 ősztől kívánnak megállapodásokat kötni bizonyos szervezetekkel, hogy vállalják a Via sancti martini – Szent Márton Út információs pont szerepét. Az első körben ez az északi szakasz fő pontját, Kőszegét és Lébényt, a déli szakaszból Körmendet, illetve a Pannonhalma felé vezető útváltozatból Pannonhalmát jelentené. Kőszegen pl. a Tourinform Iroda, míg Lébényben a Polgármesteri Hivatal működne ilyen információs pontként. A Balatonfelvidéki szakaszon véleményem szerint ilyen pontként működhetne Veszprém megye kapuja, s az útvonal első vallási szempontból is

jelentősebb települése Sümeg, mely két Út, a Mária Út és a Szent Márton Út találkozási pontján együttesen is működtethetne ilyen pontot. További központul szolgálhatna megyeszékhelyünk, Veszprém városa, ahol véleményem szerint több intézmény, a Tourinform Iroda, a Püspöki Palota vagy a Szaléziánusok is vállalhatná a felkérést.

Jelenleg ilyen információs pont hatékonyan a központban, Szombathelyen működik, a feladatokat az Agora Kulturális és Turisztikai Központ látja el.

Ezek az irodák és információs pontok tájékoztatnák a településre érkező zarándokokat a helyi és a következő falvak és városok által nyújtott szolgáltatások, szálláslehetőségek igénybevételi lehetőségéről, eseményekről, kulturális látnivalókról. Segítséget nyújtának szállásfoglalásban, kiadványokkal segíthetnék az utazókat, Márton – kötődésű emléktárgyak megvásárlására biztosítanak lehetőséget.

Azok, akik végigjárnak egy-egy gyalogos útvonalat, s ezt igazolni tudják, oklevelet igényelhetnek Szombathelyen az Agora információs irodában.

A végigjárni kívánt útszakaszokat mindenki maga határozza meg, a felkeresett helyszínek között azonban Szombathelynek szerepelnie kell. A túra igazolásának módja az ellenőrző pontokon elhelyezett bélyegzőkkel, lehetséges. A bélyegző pecsétje előzetesen igényelhető, az egyes szakaszokra elkészített, azok településeit feltüntető igazoló lapokra kerül, mely szintén Szombathelyen igényelhető.

A Balatonfelvidéki szakaszon ilyen pecsételő lehetőség egyelőre még nem biztosított, így ezeken a településeken az adott település azonosítására alkalmas más pecséttel, esetleg képpel van lehetőségünk igazolni magunkat – tájékoztat, s segít minket a honlap.

Arról, hogy hányan járnak végig a hazai útszakaszokat, nincs pontos statisztika. Ennek oka abban is rejlik, hogy a turizmusnak ezen ága jelenleg nem mérhető hatékonyan, hiszen nincsenek jelentős számú vallási turisztikai programok értékesítésére szakosodott utazási irodák, egyéb intézmények sem. Ez év tavaszán kb. 2000 volt azok száma, akik az általuk megtett utat igazolva oklevélért vagy jelvényért jelentkeztek. Kb. 80 százalékuk a Szombathelytől a szlovén határ felé vezető déli útvonalat járta végig. A 2000 főnek kb. egyharmada volt külföldi, nagyrészt szlovének, de voltak németek, osztrákok, franciák, sőt kanadaiak is – ad további érdekes, számszerű információkat a főszervezővel készített interjú.

3.2.3. Állami, egyházi és civil szervezetek

Az Út kiépítését és fenntartását jelentő feladatok elvégzésére természetesen állami, egyházi és civil szervezetek összefogására van szükség. Mivel egy ilyen Út önkéntes, civil kezdeményezésként indul el, ezért fejlesztéséhez, virágzásához támogatókra, együttműködő partnerekre van szükség. Hazánkban jelenleg a legnagyobb kormánytámogatásnak a Mária Út örvend, melynek nyugati- keleti végpontját idén nyáron avatták. (<http://www.turizmus.com/cikk/index/Augusztus%2015-%C3%A9n%20avatj%C3%A1k%20fel%20a%20M%C3%A1ria%20Ut>)

3.2.3.1. nemzetközi és állami szint

„A Szent Márton Európai Kulturális Útvonal alapító nyilatkozatát a francia kezdeményezők nyújtották be az Európa Tanácshoz. A legnagyobb gondot az elmúlt években az jelentette, hogy az európai útvonal mögött nem volt egységes háttér. A konzultációk és az egyeztetések nagyon esetlegesek voltak. Külön – külön dolgoztak a franciák, szlovének, horvátok, magyarok. Így az egyes kezdeményezések gyakran nem voltak összhangban egymással. 2011 júniusában Szombathelyen volt az első olyan találkozó, amelyen egyaránt részt vettek az útvonal francia, olasz, szlovén és magyar szervezői. Gyakorlatilag itt született döntés az együttműködés módjáról” – írja Orbán Róbert. Az öt nemzeti szervezet – francia, olasz, szlovén, horvát, magyar – döntött egy jogi személyiségű közös szervezet megalapításáról. Ennek neve: Szent Márton Kulturális Központok Hálózata. A bejegyzésre Franciaországban került sor. A szervezetnek jelenleg öt ország a tagja, de valószínűleg bővülni fog további országokkal és régiókkal.”

A 2004–2005 óta létező Út hazai és nemzetközi háttérszervezete tehát most van kialakulóban. Az 5 ország összefogásával létrejött szervezet neve Szent Márton Kulturális Központok Hálózata, hazai elnevezése Szent Márton Európai Kulturális Útvonal Magyarországi Tanácsa. A további négy országban Szent Márton Kulturális Központ néven működnek.

„Magyarországon az elmúlt években több a Szent Márton Út fejlesztéséhez kapcsolódó projekt is lebonyolódott. Ezek anyagi háttérét mindig valamilyen pályázat adta. (Interreg pályázat, Visegrádi Alap pályázata, Magyar Turizmus Zrt. pályázata.) A

pályázati önerő legnagyobb részét a szombathelyi önkormányzat biztosította. Pályázatonként változott, hogy kik vettek részt a projektben pl. Szombathely város, Agora Kulturális és Turisztikai Központ, Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, szombathelyi Szent Márton Plébánia, Martineum Felnőttképző Akadémia, Nádasd község.”- nyilatkozott Orbán Róbert Úr a Szent Márton Út kezdő lépéseiről.

3.2.3.2. Helyi szint, települési vezetők

Anyagi és információs jellegű szerepvállalás hasonlóképpen elvárható s elengedhetetlen helyi szinten, az egyes települések vezetőségét tekintve. Az Út munkálatainak megkezdésekor a szervezők minden települést megkerestek, személyesen vagy levélben, amelyek „helyet kaptak” a Szent Márton Úton. Ekkor szerződést kötöttek a településekkel, ahová a Szent Márton információs táblák kikerültek. Ugyanakkor tapasztalatok szerint a kapcsolódás és együttműködés nagyon különböző szintű volt. Voltak, akik lelkesen, voltak, akik kötelességből, mint kiadott feladatot végezték el a projektet. Egy újfajta együttműködési forma kialakításának tervezete már elkészült, mely Alapelvek és csatlakozási feltételek elfogadói elismerik Márton szerepét a modern Európa kialakulásában s vallják értékeit.

A Balatonfelvidéki szakaszon az első lépések között kell megtörténnie a vezetőkkel való – újbóli – kapcsolatfelvételnek. A településeket korábban Orbán Róbert bejárta, tájékoztatta a települések vezetőit, erre azonban a vezetőségi változások miatt is több ízben is szükség lehet, míg az útvonal tényleges kiépítése meg nem kezdődik. A települési vezetők, kulturális intézmények meglátogatása során magam is úgy tapasztaltam, hogy gyakran maguk sem ismerik a Márton Utat s az Úthoz való csatlakozás lehetőségét, feltételeit, hozadékait. A legtöbb településen az önkormányzat, polgármesteri hivatal hallott ugyan a Szent Márton Útról, de nem voltak ismeretei az ő településükön áthaladó útvonalváltozatról. Miután beszélgetésünk során ismerttettem velük az Út jelentőségét, lényegét, a szombathelyi központ törekvéseit, mégis érdeklődéssel fordultak a lehetőség felé. A települési vezetők pozitívan ítélik meg az Utat, hiszen úgy gondolják, ha a zárandoklat valóban megindulna és nagyobb méreteket öltene, pozitív hozadéka lennének, a kisebb települések nyithatnának jobban a külvilág felé. Olyan helyszínek kapcsolódhatnak be, amelyek közvetlen környezetükben található vonzerő hiánya miatt egyébként nem tudnának részt venni a turizmusban. Az útvonal mentén fekvő települések helyi termékei, gasztronómiája is ismertebbé

válhatna. A történelmi és kulturális örökséget bemutató útvonalak fejlesztése minden érintett régióban kiemelt pályázati célként jelenik meg, ezért Európai Unió turisztikai vonzerők fejlesztésére rendelkezésre álló források is bevonhatóak. A rendelkezésre álló pályázási lehetőségek természetesen valóban fontosak, s az egyes települések hozzájárulási mértékét is meghatározhatják. A sólyi polgármester elmondása szerint tehát az együttműködés kialakulása az anyagi ráfordítás szempontjából nagyon fontos, hiszen az aktuális támogatási, pályázási lehetőségeiktől is függ, hogy a település – és általában a települések – mennyiben tudnak hozzájárulni az Út fejlesztéséhez.

Az Utat megkeresésemkor kimondottan pozitívan fogadta Sümeg, Csabrendek, Óbudavár, Veszprém és Sóly. Sümeg alpolgármestere, dr. Kulcsár Ferenc elmondta, hogy az Útra vonatkozó önkormányzati döntés még nem született, de a Mária Út kapcsán már felmerült zárandokszálláshelyek bővítésének igénye a településen. Érdeklődését fejezte ki a Márton Út iránt, s elmondása szerint Sümeg egészen biztosan vállalja a reá jutó „kapu” és információs anyag költségét. Veszprémben a tavalyi év során megnyílt Szaléziánium – Érseki Turisztikai Központ igazgatójával, Pálfalviné Ősze Judittól beszélgetésünk során megtudtam, hogy magáról az Útról már igen, de a Veszprémet érintő tematikus szakasról még nem hallott. Zárandokszálláshelyet – ahogy már korábban írtam – ők nem tartanak fenn. A Padányi Biró Márton Római Katolikus Iskola révén Padányi jelenléte ismert ugyan a városban, azonban Szent Márton patrónusi szerepe már kevesek tudatában él. Éppen ennek változtatása érdekében az Utat, s magukat a zárandokutakat is pozitív kezdeményezésnek tartják. Korábban a Veszprémi Tourinform irodát is felkeresték már a szervezők az Úttal való együttműködés érdekében – tudtam meg az irodavezetőtől. Az irodavezető véleménye szerint a „slow” turizmus és a wellness–selfness lelki feltöltődést, elvonulást, rohanó fizikai világból való kikapcsolódást szorgalmazó irányzatokba nagyon jól beleillik a vallási turizmus is, melyhez Veszprémnek és a térségnek nagyon jó adottságai vannak. A vallási turizmusban rejlő kihasználatlan lehetőségeket igyekeznek a jövőben az érsekséggel és a Szaléziániummal együtt fejleszteni. A Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal kulturális referensétől kapott válasz alapján ők is kaptak kiadványt az Útról, ugyanakkor ennek fejlesztésével egyelőre nem foglalkoznak. Amennyiben azonban mód lesz rá, támogatnák az Utat. A Mária Úton kívül nemrég a Via Margaritum is megkereste őket. A zárandokutak jelentősége miatt ekkor ismét felmerült az is, hogy a jövőben kimondottan ilyen jellegű szálláskapacitással bővítsék a turisztikai kínálatot.

3.2.3.3. Fórumok, műhelybeszélgetések

Az Úttal kapcsolatos fórumok, beszélgetések voltak az elmúlt évek során – tudtam meg Orbán Róbert úrtól –, melyek általában egy–egy adott projekthez kapcsolódtak. Tavaly Szombathelyen magánkezdeményezésből, a főszervező irányításával indították el a műhelybeszélgetés – sorozatot. Az újonnan létrejött szervezet már rendszeresen szeretne tájékoztatókat tartani. Ez nem csupán Szombathelyre korlátozódna, de más településeken is szerveznének találkozókat, s szeretnék elérni, hogy minél több közösség és magánszemély csatlakozzon.

3.2.3.4. Civil szervezetek

A helyi szervezetek és vállalkozások bevonásán, anyagi támogatásán, koordináló szerepén túl természetesen szüksége van az útnak civil szervezetek, önkéntes erők elhivatott közreműködésére. Emberi erőforrás szükséges az egyes útvonalak bejárásához, a jelzésfestésekhez, s szakaszfelelősökre van szükség az út fenntartásához, járhatóságának megőrzéséhez. Itt olyan apróságokra is gondolnunk kell mint a templomok látogathatóságának biztosítása. A kisebb településeken, falvakban a templomok ugyanis zárva tartanak, s rendszerint a hétvégén tartott misék alkalmával nyitják ki őket a hívők előtt. Az információnyújtáshoz hozzátartozik a templomkulcs őrzője elérhetőségének biztosítása is. Mivel az általam bejárt települések esetében kisebb településekről beszélünk, az emberek segítőkészsége, egy kevés kérdezősködés megoldotta a problémát. Ugyanakkor a vallási turizmus profi, gördülékeny működéséhez ez is hozzátartozik – s nem is olyan apró mozzanat mint hinnénk, hiszen a hívő és érdeklődő zarándokturista elsődleges érdeklődése a templom felé fordul, a szent ott őrzött emléke és ereklyéje felé.

3.2.3.5. Egyházi szerepvállalás

Az eddigiekben igyekeztem összefoglalni, hogy mennyire elengedhetetlen a turizmus területén fontos személyek alkalmazása, akik szakmai felkészültségükkel segítik az egyházakat a vallási turizmusban való részvételben. Az atyák egyedül, szakmai tapasztalat hiányában, idő hiányában – egy–egy paphoz több település vezetése

tartozik, jellemző a leterheltség – nem volnának képesek ellátni ezeknek a zarándokutaknak létrehozását és működtetését. A turisztikai célzatú fejlesztés és építés fontossága ellenére azonban nem szabad elfelejteni, hogy a vallási turizmus a „vallási” szó valódi értéke nélkül csak üzlet, s nem lenne értelme vallási turizmusról beszélnünk. Meg kell találni az utat az üzlet és a tartalom között. Képzéseket kell biztosítani a vallási turizmus területén fontos személyek biztosítására. Hazánkban vallási turizmus szakirányú képzést jelenleg egyedül a győri Nyugat – magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kara biztosít hallgatóinak. A turizmus – vendéglátás képzésre járó hallgatók 2010 óta, harmadik éve az idegenforgalmi és a vendéglátás szakirányok mellett választhatják a vallási turizmusképzést is. A szakirány 22 oktatott tárgya a 7 féléves turisztikai képzés alatt arányosan épül be a nappali tagozatosok órarendjébe, félévenként 3–4 tárggyal kibővítve azt. A képzési rendszer vallási, kultúrtörténeti és szakmai tárgyakat egyaránt magában foglal. Az oktatási programban részt vevő hallgatók ismereteikre alapozva segíthetik a zarándokutak és események szervezését, lebonyolítását – kaptam részletesebb információkat Varga Józsefné, egyetemi docenstől. Elengedhetetlen szükség van tehát lelkivezetők biztosítására, akik felkészülten vezetik a zarándokcsoportokat, s ismerik a szentek életét.

3.3.Egyházi és kulturális értékek dokumentálása

Az út igazi értékét természetesen az egyházi és kulturális látnivalók adják. Amennyiben ezek nem léteznének, az Út sem létezne. Ezeket az egyházi és kulturális értékeket folyamatosan dokumentálni kell, hiszen ezekre építkezik egy zarándokút. A következőkben a Szent Márton Út Veszprém megyei szakasz 10 településének Márton–kötődését szeretném bemutatni.

Sümeg

Az általam bemutatandó útszakasz első állomása Sümeg városa.

Sümeg a Dunántúl egyik legismertebb kisvárosa, mely a Balatontól mindössze 20 km-re fekszik. A város határában római kori település és ókeresztény bazilika jelzik, hogy a terület már a legrégebbi időktől lakott. A hangulatos barokk központ sok belföldi vendéget vonz a vallási és borturizmus keretében egyaránt. (<http://tourinform.hu/telepulesek?SEID=3811/>)

<http://www.turizmus.com/cikk/index/Megsz%C3%A9p%C3%BClt%20S%C3%BCmeg%20t%C3%B6rt%C3%A9nelmi%20magja> 2012.06.18.)

Az ide érkező turisták egy a helyi sétálóutcatól, a Kossuth utcától kiinduló sétaútvonalat is követhetnek. A Kossuth Lajos Gimnáziumtól felfelé kanyarodva a Mártírok útja árnyas vadgesztenyefái alatt sétálhatunk el a régi városfal irányába. A vároldalban áll a régi püspöki lovarda, mely ma Váristálló, a Capári Lovasiskolának ad otthont. A várparkoló másik oldalán a Kisfaludy-kertben található a lovagi játékoknak helyet adó aréna a Kocsi-múzeummal. A város legismertebb, legvonzóbb látványossága a vár, melybe kövel kirakott, kényelmes sétaút vezet fel. Ez az ország egyik legnagyobb, legépebb középkori váremléke. A XVI. században, Fehérvár és Veszprém török kézre kerülése után a Dunántúl egyik legfontosabb központjává vált. A későbbiekben, lévén egyház birtok, a veszprémi püspök jelenléte követhető volt a vár állapotán. A várban számos kiállítás – Fegyvermúzeum, Kínzókamra, Várkápolna stb.-tekinthető meg. Az érdeklődők jegyet válthatnak a Történelmi Lovasjátékok programra is, sőt akár középkori lakomán is részt vehetnek. (<http://tourinform.hu/telepulesek?SEID=3811>, www.sumegvar.hu 2012.06.18.).

A török kiűzetése után a végvárok jelentősége elveszett, s ez a sors jutott osztályrészül Sümegnek is. Újabb fellendülésre mintegy fél évszázad múlva került sor, s ebben nagy szerepe volt Padányi Biró Márton veszprémi püspöknek. A püspök nem szerette székhelyét, Veszprémet, s 1745-ös felszentelése után nem sokkal hozzákezdett sümegi palotája kiépítéséhez. Ez volt a kezdete a város fénykorának, ekkor alakult ki a barokk városkép az új palotával, lakó és gazdasági épületekkel. 1748-tól 1755-ig tartott az elegáns, négy tornyos, zárt udvaros, kápolnát is magába foglaló rezidencia építése. A püspök módfelett büszke volt építményére, melyről így írt: "Olyan, Magyarországon még nem látott szépségű és eleganciájú rezidenciát építettem, aminek csodájára jár mindenki..." (www.puspoki-palota.hu 2012.06.18.) Hazánkban Márton országpatrónusi szerepét az idők folyamán Szűz Mária kultusza háttérbe szorította, ám a 18. századi magyar püspök, Padányi Biró Márton névadó szentje munkásságában találta meg azt a szellemiséget, melyet követni kívánt. Míg a késő római időkben Márton a pogányság, addig a 18. században Padányi a reformáció térhódítása ellen küzdött. Sümegen emelt püspöki székhelyén ezért Padányi neki szentelte kápolnáját, ahol imái közben a szent halálát és megdicsőülését ábrázoló festményeket szemlélhette.

Ma még kevesen tudják, de a kápolna, s így Sümeg is, ma a Balatonfelvidéken át a Vág völgyéig vezető, két országot (Magyarország, Szlovákia) érintő egyik Szent Márton Útvonal hivatalos állomása. A kápolnába vezető folyosó megújult tablóin ezentúl Tours-i Szent Márton csodákkal végigkísért életéről és kultuszáról olvashatnak a Püspöki Palota látogatói.

(http://onkormanyzat.mti.hu/hir/15770/szent_marton_kiallitasa_a_palotaban

2012.06.18.) Az itt megtalálható- többek között El Greco-tól és Sir Anthony van Dyck-től származó- festmények pedig a legismertebb köpenymegosztó jelenetet örökítik meg.

A felszentelt kápolna 1762 óta áll, a 2011-ben Szent Márton- napon megnyitott Márton kiállítást megelőzően azonban Szent Antal kiállítást tekinthettek meg a látogatók.

A Márton- anyagokat és fotókat a Püspöki Palota művészettörténésze és megbízott igazgatója, Major Katalin állította össze. A barokk kápolna olajfestményei Márton életének meghatározó eseményeit ábrázolják, melyeket Vogl Gergely festett. A festmények Márton halálának jelenetét, Márton megkísértését ábrázolják, illetve Mártont barokk öltözetű személyekkel körülvéve. A Márton megkísértése című festményhez Padányi Biró Márton a saját arcát adta. A liba és köpenymegosztó jelenet után fontos ábrázolása ez Mártonnak, akit az ördög így kísért: „Bárhová mész, én ott leszek”. Nem véletlenül folytatott Márton aszkéta életmódot. Az oltárképet Szent László és Szent Imre herceg szobrai veszik körbe. A két pilaszter által közrefogott oltárkép a Szent Koronát Máriának felajánló Szent István királyunkat ábrázolja, aki maga is fordult segítségért Szent Mártonhoz a pogányokkal szemben. Az oltárkép alatti festmény pedig Szent Márton püspököt örökíti meg a libával, illetve a háttérben a köpenymegosztó jelenettel. A festett égbolton, a stukkókkal körülvett barokk falfreskón a püspök megdicsőülésének csodálatos kompozíciójában gyönyörködhetünk. Szent Márton barokk ábrázolásmódja ugyanakkor nem hiteles, hiszen Márton nem a barokk korban élt. (www.puspoki-palota.hu 2012.06.18., 44 éves, sümegi lakos, Püspöki Palota idegenforgalmi recepciósa)

A Püspöki Palota éke a barokk kápolna, ugyanakkor a Palota számos kiállításnak helyet ad. Helyet kapott itt a Városi Képtár, Horváth Márton üvegművész kiállítása, Kanada felfedezése kiállítás, illetve Vadászati kiállítás. Belépő megváltásakor a látogató nemcsak a kápolna, de a teljes kiállítás látogatására jogosult. A Palota ad helyet továbbá a Palota Pincében működő Bormúzeum és Vinotéka kiállításnak. A nyár

folyamán pedig a felújított barokk Püspöki Palota udvarán Palota Színházi Játékok várják az érdeklődőket.

A Püspöki Palota szomszédságában található a Sárlos Boldogasszony ferences kegytemplom és kolostor. A templom barokk berendezésének Szent Mihály arkangyal és a négy evangélista szobrával díszített szószékét Bíró Márton püspök faragtatta. Az ide érkező zarándokturista egyik fontos állomása lehet a templom, mely azonban nem a Szent Márton kultusz őrzője. A templom az 1696-os csodálatos gyógyulást követően lett országos híré Mária kegyhely és zarándokhely. (<http://tourinform.hu/telepulesek?SEID=3811> 2012.06.18.)

A város kiemelkedően szép, Márton- kötődésű temploma az Urunk mennybemenetele tiszteletére szentelt római katolikus templom Padányi Bíró Márton Plébániatemploma, mely nem a Püspöki Palota közvetlen közelében található. Ez az úgynevezett alsótemplom. A püspök által építtetett templomot Franz Anton Maulbertsch munkája tette a barokk falfestészet egyik legnagyobb alkotásává. A freskósorozat egyetlen hatalmas festmény, mely „A megváltás történet”-et meséli el 26 stációban. Maulbertsch szerkesztési módjára jellemzően mindig a mennyezeten kezdődik és a kerek ablakok fölött folytatódik szemünk és szívünk előkészítése a nagy képek látványára. A kórus alatti ovális kép a sorozat első nyitánya, mely a bűnbeesett emberpárt ábrázolja. Ezt követően az 5 szakaszra bontott templomban bontakozik ki a történet, melynek fontos állomásai Krisztus születése, Jézus névadása, Háromkirályok imádása, Keresztút, Golgota, Feltámadás, a Szentháromság stb. Az oltárt körülvevő egyik páholy két oldalán kapott helyet Szent Gergely és Szent Márton püspök is. A magyar rokokó Sixtus – kápolnájának is nevezett templomban a festő magát és az építtetőt is megörökítette, előtte pedig Maulbertsch és Bíró püspök szobra áll. (www.sumeg.hu 2012.06.18./ Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára: Sümeg Plébániatemplom, 1981). A templom híres búcsújáró helyé vált, mely minden évben vonzza a látogatókat.

Sümeg városa nemcsak fontos vallási központ volt Padányi Bíró Márton idején, de híres szülöttének, Kisfaludy Sándornak köszönhetően szellemi központtá is vált. Az író egykori szülőháza a reformkor vezetőinek állandó találkozóhelye volt. A ház ma Városi Múzeumként működik, mely Kisfaludy hagyatéka mellett Darnay szobával, helytörténeti– geológiai– egyházművészeti gyűjteménnyel és népi kerámia kiállítással is várja az ide látogatókat. (<http://tourinform.hu/telepulesek?SEID=3811> 2012.06.18.)

Mint láthatjuk, a komoly történelmi múlttal rendelkező település legszebb fekvésű váremlékével, barokk városközpontjával, egyházi jelentőségű Püspöki Palotájával és templomaival illetve Kisfaludy szellemiségével egész napos elfoglaltságot jelenthet bármely látogató számára. A zarándokturisták számára pedig kiemelkedően fontos célpont lehet a város látnivalói között a Püspöki Palota Szent– Márton kápolnájával, az Urunk mennybemenetele Plébániatemplommal, illetve a Mária– kultuszt őrző ferences templommal.

Csabrendek- Nyírespuszta

Sümeget követően Szent Márton emlékének és térítő munkájának következő fontos állomása Csabrendek-Nyírespuszta, mely nem messze található Sümeg városától. A 3100 lelket számláló település templomai és templomromjai, kastélyai és kúriái, szőlőhegyei és erdei méltán megérdemlik a látogatók figyelmét.

A települést egykor nemesi családok lakták, s emléküket családi kúriájuk ma is őrzi. A feltehetőleg a 18. században, barokk stílusban épült Fekete–kastély egykor Csabrendek legnagyobb birtokosának, a galánthai Fekete–családnak a tulajdonát képezte. Egy néphagyományban élő legenda szerint a gróf Jelasich horvát bánnal keveredett adósságba, s a kölcsönért zálogba adta kastélyát. A tiszttartóját egy meghatározott napon elküldte az összeggel, azonban a kölcsönt adó uraság fondorlatosan eltérítette, kocsmában lerészegítette azt. A lejárt határidő után a pénzt pedig már nem vették át a gróftól. A szóbeszéd szerint halála után fekete lovon, szellemlovasként is visszajárt kísérteni. A Fekete–kastély mellett az Oszterhueber család felújított kúriája, a Bogyay Antal féle- kúria és a Hatzky–kúria is megér egy látogatást. Az Oszterhueber–kúriától pedig rövid sétával a Templom térre juthatunk. A „Templom–dombon” álló római katolikus templomot későbarokk stílusban Szent Lőrinc vértanú tiszteletére építették. A templom dombja alatt áll Rendekek egykori templomának megmaradt romja, melynek félköríves ablakai még az Árpád- kori időkből származnak. A templom körül egy nagy kiterjedésű temető sírjai kerültek elő a szomszédos óvoda bővítésekor 1953–54–ben. Ma a felújított templomrom gazdasági épületként működik. Ha továbbra is az ősi nemesi családok nyomdokait követnénk, akkor érdemes felkeresni a község északi végéhez közeli, ligetes környezetben fekvő, 1882–ben Szent Cecilia tiszteletére épült kápolnát és Urak temetőjét az egykori földesurak és előkelő családok kriptájával és keresztjeivel. A természetet kedvelők választhatják a csabrendeki szőlőhegyeket

présházaival és pincéivel, a községet körülölelő mezőket és réteket, de akár átsétálhatnak Sümegre is az erdőn keresztül. A csabrendeki Kőfejtő vidéke pedig kitűnő akusztikájának köszönhetően a jövőben kőszínházként különböző kulturális rendezvényeknek adhat otthont. (www.csabrendek.hu 2012.06.27.)

Szent Márton emlékét a községhez tartozó aprócska, néhány utcás település, Nyírespuszta őrzi. A Szent Márton tiszteletére szentelt kápolnaszoba érdekessége, hogy egy lakóház része, melyben egy idős bácsi lakik. Érkezésemkor a ház lakója nem volt otthon, ugyanakkor a szomszédok beengedtek az aprócska kápolnaszobába. Információik szerint a kb. 60 férőhelyes, templomi padokkal, egy zongorával és némi bútorral felszerelt kis szobában gyűlnek össze a lakosok, s itt tartják a miséket. A kis közösségnek saját temploma nincsen, egy ezidáig be nem fejezett kezdeményezés szerint a helyi- használaton kívüli- általános iskola épületét alakították volna át templommá. A templomtorony félig elkészült állapotba látható. A település életéről és múltjáról dr. Tölgyesi József írt a csabrendeki Községi Könyvtárban is megtalálható könyvet, melyben szerepel a kápolnaszoba is.

Diszel

Diszel templomának patrónusa Szent Márton, mely templom történelme hosszú időkre nyúlik vissza. Az 1774-ben épült templom helyén, vagy annak közvetlenül közelében volt Diszel középkori temploma, melyet a XIII. században román stílusban építettek. A templom a XVI. században török harcok során pusztult el. A törökök ugyanakkor nem vallási okokból rombolták le a középkori kőtemplomokat, hanem hogy a népesség a rajtaütések ellen ne tudjon védekezni ezekben az épületekben. A romos épületet 1774-ben a megmaradt falainak beépítésével újralfalazták, a hajót nyugati irányban meghosszabbították, az eredeti bejáratot befalazták és a nyugati végén tornyot építettek földszintjén ajtóval, sekrestyével kibővítve. A látogató számára a legutóbbi műemléki helyreállítás után a festések révén körvonalazódik az egykori kisebb templom formája lőrésszerű, román kori ablakaival és bejáratával. Hajdan a templom körül fallal övezett temető volt, amelyben a török időkig temetkeztek, egészen a XVIII. század közepéig, amikor felszentelték az új temetőt. A késő barokk stílusú templomban az oltárképen láthatjuk Szent Márton híres köpenymegosztó jelenetét, két oldalán pedig korinthuszi

oszlopokat, puttófejeket, Szent Péter és Szent Pál szobrait. (www.diszel.hu 2012.07.01.)

A Templom téren található a település egyik különlegessége, az Első Magyar Látványtár. Az Alapítvány 1990 tavaszán jött létre, Aljtorjai Sándor festőművész művészi hagyatékára és Vörösváry Ákos műgyűjteményére épülő művészeti intézményként. Fő célja a hazai vizuális kultúra csiszolgatása. Modern és kortárs képzőművészeti alkotások, fotók, bútorok, néprajzi és iparművészeti anyagok alkotják a sok ezer tételes gyűjtemény zömét. A kiállítások állandó épülete 1997 óta az elromosodott, majd felújított Stankovics-malom. A kollekciónak egyik önálló fejezete a PFZ (piros, fehér, zöld), mely a nemzet színeinek mindennemű előfordulását és ábrázolását mutatja be. Az utóbbi időben a kiállításokon túl egyre több rendezvény is várja az érdeklődőket. Ilyenek a jazzkoncertek, könyvbemutatók, nyilvános beszélgetések, vagy akár a Márton-napi búcsú nyitott nap, melyet több mint 15 éve rendeznek meg és mely esemény részeként a kihalófélében lévő búcsúi forgatagot kívánja kicsit pótolni. (www.latvanytar.com 2012.07.01.)

A település további látnivalói az Eger-patak mentén megmaradt egykori vízimalmok, illetve a Csobánc-vár és szőlőhegy a Csobánci várjátékokkal. A helyi fesztiválok és rendezvények közé tartozik a helyi Rozsdamarók Veteránjármű Egyesület találkozója, a huszártalálkozó és a szüreti felvonulás.

Véleményem szerint az egész évben látogatható Látványtár és az Árpád kori, középkori hangulatot árasztó templomfalak látványa, a Szent Márton oltárképpel együtt, egymás mellett szolgálja a kulturális és spirituális feltöltődést a jövőben ide látogató zarándokturisták számára, maradandó emlékeket hagyva mindannyiukban.

Káptalantóti

Káptalantóti 495 lelket számláló falucskája, a Tapolcai-medencében, a Balaton közelségében helyezkedik el, a Badacsonyi bortermő vidék része. A település látnivalói közé tartozik a Hősök kertje, a Petőfi mellszobor, és egy körtefából faragott Emese szobor, melyek mindegyike a központban található. Emellett a természet szerelmeseinek érdemes megtekintetni a Sabar-hegyi templomromot. (www.kaptalantoti.hu 2012.07.12.)

A település templomát Szent Márton tiszteletére szentelték, s oltárképe a köpenymegosztó jelenetet ábrázolja. A török pusztításokat követően a megrongálódott középkori templomot, Padányi Biró Márton, veszprémi püspök támogatásával építették újjá barokk stílusban 1765–73 között. (www.viasanctimartini.eu 2012.07.12.). A templomdomb alatt, a templomhoz vezető lépcsősor alján kétoldalt Szent István és Szent Márton mellszobra látható, mely alkotások Kolop József szobrászművész keze munkáját dicsérik. Egy helyi prospektus szerint, melyet a Községi Könyvtár munkatársától kaptam, az 1963-ban született szobrász művei számtalan hazai és európai országban megfordultak már. Az alkotó műterme Káptalantótiban található a Polgármesteri Hivatal és a Községi Könyvtár épületében, a Tóti Galériában. A Galéria tetőterébe vezető lépcsősor alján a község életét megelevenítő grafikai rajzok is megtekinthetők, melyek egyike Szent Márton jelenlétét ábrázolja a településen, előtérben a Szent Márton mellszoborral. Erről a mellszoborról magától a művésztől levelezés során kaptam néhány információt. E szerint a 75 cm magas szobrot Kolop József 2005-ben készítette és ajándékozta a falunak. Égetett agyagkeverék, mely négy részből lett összeragasztva (süveg, arc, mell, talapzat), s belül betonnal lett kiöntve. A süveg által ábrázolt jeleneten Szent Márton megosztja köpenyét a koldussal. Mellrészén pedig a megfeszített Jézus látható libaszárnyakkal, mely Szent Márton erkölcsi felemelkedését jelképezi.

Barnag

Káptalantótiból a zarándokok tovább folytathatják útjukat egy templomokban, keresztekben, kápolnáknak és kálváriákban gazdag vidékre, Barnag kis falucskájába. Barnag területe már a XI. századtól lakott hely volt, ahol előbb a királyné szakácsai éltek, majd Nagyvázsöny vár urainak birtoka lett, s később a Zichy család tulajdonába került. A török hódoltság alatt a lakosság megfogyatkozott, így a család a XVIII. század elején német földművesek letelepítésére tett kísérletet. Az etnikai, nyelvi és felekezeti szempontból is megosztott német és magyar lakosság a mai Barnag területén két különálló településen éltek 1947-ig: a református magyarok Magyarbarnagon, a katolikus németek Németbarnagon. Idővel a lakosság egyre fogyatkozott, ma alig százan élnek a faluban. (www.barnagivendeghaz.hu 2012.07.12.)

Barnag látnivalói közé tartozik a református és a katolikus templom, mely utóbbi 1803-ig Szent Márton püspöknek volt szentelve. Miután az oltárkép leégett, helyét Gyümölcslő Boldogasszony vette át. A templomot az 1726-ban történt katolikus telepésekkel való betelepítés után építették Szent Márton tiszteletére, s szervezték meg plébániáját. (www.viasanctimartini.eu 2012.07.12.) A vallási hangulatot emelik a Szent Flórián kápolna és az útszéli keresztek egyaránt. Az ide látogatóknak kihagyhatatlan program végigjárni a falu határában található kálvária stációit is. Itt található Veszprém megye egyik legkorábban épült kálváriája, melynek keresztút elődje az 1750-es években készülhetett el. 1798-ra készült el a kápolnasor, s a hegy lábánál egy új temetőt is kialakítottak, mely ma is látható értékes, különleges keresztjeivel, német nyelvű sírköveivel. A keresztút állomásai kőből épült kápolnák voltak közel életnagyságú szobrokkal, megelevenítve a szenvedéstörténet egyes állomásait. Különlegessége, hogy az egyház által kanonizált 14 stáció helyett 7 stációból áll, melyek a Fájdalmas Anya hét fájdalmát ábrázolják, Mária szemszögéből bemutatva a történetet. A kálváriadomb tetejére egyhajós, klasszicizáló kápolnát építettek. Az 1839-es nagy tűzvész után a kálvária stációt hosszú időre elhanyagolták. Az értékes műemlékegyüttes felújítását a Német Kisebbségi Önkormányzat vállalta 2002-ben. 2008-ra befejeződött a 7 romos stáció felújítása, régi szépségét pedig Somogyi Győző festőművész képeinek elhelyezésével nyerte el. A Barnag szomszédságában, Vöröstó határában fekvő kálvária és kápolna 14 stációja szintén csodálatos kilátást kínál mindazoknak, akik vállalkoznak a kálváriadomb megmászására. (www.barnagivendeghaz.hu 2012.07.12.; Márkusné Vörös– Szilágyi 2006.) Mivel a település nem messze található a Balatontól, így a falu határából indulva, piros jelzést követve érdemes felkapaszkodni a Zádor-vár romjai közé, ahol egy itt elhelyezett fa kilátóról nyílik festői kép a magyar tengerre. Egykor Anjou Mária királynő engedélyezte oklevélben (1384) Vezsenyi László étekfogó mesternek, hogy barnagi uradalma területén egy kővárat építsen birtokközpontul. Mivel azonban azt megálmodói birtokhatárukon kívül emelték, így a birtokvitából keletkezett per lezárásaként a veszprémi káptalannak ítélték meg. A Vezsenyi család az új rezidencia elhagyása után Nagyvázsöny belterületén kezdett építkezni. Az egykori álomlakhely ma lakott területen kívül, elfeledve omladozik. Stratégiai értéke nem lévén, a történelem során később sem volt szerepe. Értékét egykor és ma egyedül a csodálatos balatoni panoráma jelenti. A kilátóból felülről jól látható kápolnájának kívülről szögletes, belülről íves szentélye.

(<http://micsodabalaton.wordpress.com/2011/07/16/%E2%80%9Eminekidevar%E2%80%9D-zadorvar-es-kilato-barnag-pecsely/> 2012.07.12., Horváth–Gondos 2005.)

Óbudavár

Barnag alig 100 lelkes településéről egy még kisebb lélekszámú falucskába sétálhat be a zarándok, mely 60 fős lakosával az ország egyik legkisebb településeként van számon tartva. A településen tett látogatásomkor, talán éppen méreteinél fogva, a templom körül végzett munkálatokat és embereket is látva szembetűnő a családias légkör. Az itt élők valóban ismerik a szomszédot a falu felső és alsó részéről is. Egy erdők, rétek, szőlő-területek és völgyek által övezett kis helységről van szó, ahol minden látnivaló, érték kötődik Szent Mártonhoz. (www.obudavar.hu 2012.07.20.)

Az 1836-ban épült műemléki római katolikus templom oltárán Szent Márton püspök szobra áll, s a szentély festett felirata is őt dicséri: „Szent Márton püspök meghalni sem félt, élni sem vonakodott; e világban szegény volt és szerény, de gazdagon vonult be a mennyekbe”. Érdekesség tehát, hogy itt nem az oltárkép őrzi Szent Márton emlékét. A 100 éves évforduló ünneplésekor 1936-ban Hertling József és felesége Tóth Mária a templomkertben jubileumi emlékkeresztet állíttatott fel. Mivel a templom a Balatonfelvidéki népi építészet szép példája, így a Szentendrei Néprajzi Múzeumban építették fel pontos mását. (<http://www.magyarorszag.utazas.hu/529709B68359CB073345AEF1C46AE42D/Content/HU/0349207ECD2F2F91DB746BC9037D0B2C/%C3%93budav%C3%A1r.html> 2012.07.20.)

Látogatásomkor a templom külső felújításának befejező munkálatait végezték. A külső felújításra 15 millió Forintot nyertek el, ahogy ezt a Polgármester úr, Bodor Antal is információként elmondta. Továbbá a honlapon is olvasható egy dr. Márfi Gyula veszprémi érsek felhívása, mely a templom befejezéshez még szükséges előreláthatóan 3 millió forintnyi összegért összefogásra szólítja fel a lakosságot. A külső felújítás után egy következő pályázat részét fogja képezni a belső tatarozás megvalósítása.

Ahogy a polgármester úrral beszélgettünk, megtudtam, hogy Szent Márton még több formában megtalálható a településen. Nemcsak a templom és a Szent Márton Ház, illetve a búcsú őrzi emlékét, de a híres köpenymegosztó jelenet szerepel a címerben is.

A falu legújabb éke a 2007-ben átadott Szent Márton Pihenőpark, melynek figyelemre méltó műemléke az egykori Mosóház boltíves pinceépülete, melyben egy forrás ered. A pihenőpark kiváló terepet nyújt családi és szabadidős programokhoz, ahol számos pad, asztal, tűzrakóhely szolgálja a kellemes időtöltést. Itt áll a község 2006-ban felszentelt emlékműve is, melyen név szerint is olvashatjuk Óbudavár község kisszámú lakóinak nevét. A Pihenőparkból indul egy 8 állomást magában foglaló erdei tornapálya is. (kihelyezett információs tábla, Óbudavár)

A Pihenőparkban és a környező erdőben, mezőkön tapasztalt rendezettség, erdei pálya, játszóterek megléte is azt mutatja, hogy egy kis település is képes odafigyelni az értékeire, s ráfordítani a kellemes környezet, kikapcsolódási lehetőségek megteremtésére. Számomra valóban pozitív meglepetés volt, hogy egy ilyen kis településen ennyi érték van. Végezetül hadd szóljak itt egy különleges útról, a Házaspárok útjáról. Az út 1,5 km-en halad a falu felső részén, a Családok a Családért egyesület kápolnájától indulva, egy kört leírva, ahol egymástól hasonló távolságra kihelyezett táblákon a Bibliából vett, családról, gyermekről szóló, elgondolkodtató idézetek olvashatóak. Egyik állomástól a másik állomásig sétálva gyönyörködhet a látogató a végtelen táj szépségében, s minden állomáson egy- egy pad biztosít lehetőséget az úton való megpihenésre.

Balatonudvari

Barnagot elhagyva Balatonudvari felé vesszük az irányt, a Balaton északi partján fekvő üdülővárosába, melynek állandó lakossága 383 fő, s a körülbelül ezer nyaralóépület, panzió, üdülő és kemping nyári nyüzsgése mellett egész éven át számos program várja a helyieket. (www.balatonudvari.hu 2012.07.21.)

A település a középkor kezdetén a tihanyi apátság, majd később a veszprémi káptalan és püspökség tulajdonát képezte. Az országút mellett álló katolikus templom első építése a 13. századra tehető, szentélye Árpád-kori, barokk jellegét 1754-ben kapta. XVIII. századi eredetűre mai állapotában többek között a középkori déli kapunak a vakolat alatt közelről kicsit kivehető nyomai alapján következtethetünk (Feketéné 2000; Horváth–Gondos–Károlyi 2005.) Oltárképén egy ritka Szent Márton ábrázolás, a térdeplő, imádkozó püspök látható, aki egy antik épület falára függesztett Szűz Mária kép előtt térdel. Mellette látható püspöki botja, mitrája és egy nyitott könyv, az

előtérben egy lúddal. Valószínű, hogy a festmény Padányi Biró Márton püspököt ábrázolja, aki a képet 1754-ben adományozta a reformátusoktól visszaszerzett templom számára. Az oltárképről másolat készült, amely a Szentendrei Falumúzeumban felépített katolikus kápolnában látható. (www.viasanctimartini.eu 2012.07.21.) A Szent Márton templom és a Márton-napi búcsú mellett egy Szent Mártonról elnevezett köz (Szent Márton köz) is őrzi az ő jelenlétét a településen.

A templomtól néhány lépésre található a műemléktemető, mely temető faragott népies-barokk szív alakú sírköveinek legendája szintén a település híret hivatottak messzire repíteni. A közel 50 darab sírkövet a monda szerint egy „udvari” kőműveslegény készítette az akali határában fejtett kövekből. A legenda szerint egy kőműveslegény érkezett Udvariba, s egy gyönyörű falubeli lánnyal azonnal egymásba szerettek. A legény elhatározta, hogy feleségül veszi a lányt, s haza viszi őt magával. A lány, hogy búcsút vegyen a szeretett vidéktől, még egyszer csónakázni indult a Balaton vizére. Azonban nagy vihar kerekedett, a csónak és a lány sem bírta a vízzel folytatott küzdelmet, és elnyelték mindkettőt a hullámok. A legény a lány elvesztésétől való fájdalmában úgy határozott, végleg letelepszik szerelmese sírja közelében, s emlékének szív alakú sírkövet állít. A falubeliek is mélységesen megsajnálják őt, s elismerték a sírkő szépségét is, így aztán egyre több felkérést kapott hasonló formájú síremlékek elkészítésére. Mára e kövek egy része a földbe süllyedt, feliratuk többnyire már nem olvasható. Különleges hangulatok azonban mindmáig megvan. (<http://abalaton.hu/cimke/balatonudvari-koszivek-legendaja/> 2012. 07.21.)

A katolikus templom mellett a település másik éke a főenyési kápolna, melynek kiváló akusztikája számos koncertnek ad helyet.

Udvari történelmét az Udvari Galéria állandó helytörténeti kiállítása mutatja be. A személyesen is meglátogatott kiállítótér az egyházi- és sportéletről, a világháborúról, mezőgazdasági eszközökről és használati tárgyakról őrzi emlékeket, s megtalálható benne a legendás szív alakú sírkövek festményen és versben megörökített legendája is. Az írásos emlékek között található egy „Szent Márton a példa” címmel a felújított katolikus templom 240. évfordulójáról szóló cikk. A tihanyi apátsági plébánia és bencések felügyelete alatt működő templomban tartott szentmisén Várszegi Asztrik főapát a Márton-napi búcsúval összekapcsolt évfordulón méltatta Márton püspök, a templom védőszentje érdemeit. Az egyházi múlt emlékét őrzi az Andocsi Búcsújárás

/1890–1945/ képes összeállítása, illetve egy erdélyi, egyebek között Csíksomlyó felkeresését is magában foglaló szintén képes összeállítás (1997.).

Balatonalmádi –Vörösberény

Vörösberény, az üdülővárosként ismert Balatonalmádi ősi városrésze rejti magában a település legjelentősebb védett műemlékét. A XI–XII. századi, román kori alapokon nyugvó, a gótika stílusjegyeit is magán viselő református erődtített templom méltóságteljesen magasodik a városrész fölé. A templom építéstörténete szerint két románkori, egy gótikus és két barokk, azaz 5 építési korszakot különböztethetünk meg. Első királyunk, Szent István által került e templom a veszprémvölgyi apácák kezébe, mely Szent Márton tiszteletére épült. A templom XI –XII. századi építésére utal az is, hogy később megszüntetett temető vette körül. 1567–ben Vörösberény török kézre került, 1618-tól pedig református lelkész prédikál. Ettől kezdve a templom sorsát erőteljesen meghatározza, hogy milyen felekezethez tartozik. A XVII. század elején II. Ferdinánd adományozta a győri jezsuitáknak, majd a Rákóczi szabadságharcot követő rövid katolikus birtoklás során állították helyre a sekrestyét és a lerombolt oltárokat. 1749–ben Mária Terézia a reformátusoknak ítéli a templomot, akik a belső átalakítások mellett kőfallal vették körül azt, innen ered az erőd templom elnevezés is. A település másik kiemelkedő építménye az 1799–ben Szent Ignác tiszteletére szentelt római katolikus templom, mely a kolostor együttesével a környék egyik legszebb építészeti emléke. A templom freskói, oltárai, szószéke kiemelkedő művészi alkotások. (Vörösberény– templomi ismertető leírás) A templom mellett található a Magyar Borok Otthona és Bormúzeum, mely egyben rendezvényhelyszínként is működik. A balatonalmádi Tourinform Irodánál érdeklődve megtudtam, hogy a zarándokturizmus kérdésével egészében nem foglalkoznak. Ugyanakkor a nagy érdeklődésre való tekintettel idén egy új kezdeményezésként a nyári időszakban keddtől-vasárnapig este 18 óráig szabadon látogatható almádi 3 temploma, melyek külső kapui nyitva állnak az érdeklődők előtt. Továbbá minden szombaton 17 órakor „Templomi körtúra” indul a Vörösberényi Erődített Templomtól, a Szent Ignác Templom és a Szent Jobb kápolna megtekintésével együtt, melyet autóval, kerékpárral és gyalogosan is lehet kíséni. Az erődített templom, mint a város jelképe továbbá szerepel a város nevezetességeiről szóló kiadványokban. Nyaranta pedig hangversenysorozat varázsolja még különlegesebb helyszínné a templomot.

Vörösberényből átsétálhatunk Balatonalmádi 9300 fős állandó lakosú településre, ahol kulturális élet és sport, illetve természet iránti igényünket is kielégíthetjük. A vörös kő használata nagy jelentőséggel bír a városban, így nagy hagyománya van a kőszobrászatnak is. A legnagyobb, tisztán almádi vörös homokkőből készült emlékmű az országban az első világháborús emlékmű. A hajdani emberek megélhetésének, építészetének részét képező vörös homokkő emlékműve, a Városháza téren álló Pannónia Aqua is megér egy látogatást. Az Almádi központjában emelkedő, 1930-ban épített Szent Imre plébániatemplom különleges értéke, hogy az erdélyi építészet hagyományait követi, de tömegében meghatározó a vöröskő – architektúra. A város kulturális és vallási jelentőségét növelte, hogy mára a plébániatemplom 3 ereklyét őriz. A templom mellett áll az 1956-ban a budai várból áthelyezett Szent Jobb kápolna, mely 2005-ben első királyunk fia, Szent Imre, majd 2007-ben felesége, a Bajorországból származó Boldog Gizella ereklyéjét kapta ajándékba. Egyetlen hely hazánkban, ahol együtt található a magyar királyi szent család ereklyéje. Így Balatonalmádi kétszeresen is zarándokhellyé válhat. Az ide látogatók nemcsak a Szent Márton tiszteletére szentelt erőd templomot látogathatják meg, de hű magyarként nemzeti ereklyéket is meglátogathatnak. A helyiek és látogatók által kedvelt sétány első épülete a Városháza, melynek Padlásgalériájában nyaranta a kortárs magyar képzőművészet rangos kiállításai láthatóak. A Szent Erzsébet, egykori Öregpark sétányait neves szobrok- Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, II. Rákóczi Ferenc- díszítik. A XIX. század végi zenepavilon nyaranta zenés délutánok helyszíne. A Balaton partján lévő fürdőváros leglátogatottabb hónapjai mindenképpen a nyári hónapok, ahol az aktív turizmus kedvelői is megtalálják kikapcsolódási lehetőségeiket. Az aktív turizmust biztosítják a Budatava és Wesselényi Strand, a vitorla – és hajózási lehetőségek, a kerékpárutak, a horgászok telephelyei. Ugyanakkor a város egész éves kulturális programokat is ajánl. A város fontos kiállítóhelyéül, kulturális központjául a Pannónia Kulturális Központ és Könyvtár szolgál. (<http://www.balaton-almadi.hu/info/balatonalmadi/nevezetessegek/> / www.balatonalmadi.hu 2012.08.10.)

Veszprém

Veszprém megye megyeszékhelye, az azonos nevet viselő Veszprém város, a királynék városa hosszú történelmi múltra tekint vissza, s jelentős vallási szerepe is van mind a mai napig. Államalapító Szent István királyunk az ország első püspökségét itt alapította meg. A Szent Mihály székesegyház alapítója, Gizella tevékenységének köszönhetően a magyar királynék koronázási joga a veszprémi püspökre szállt. Ezért nevezhetjük Veszprémet a királynék városának.

A város legismertebb, legjelentősebb látnivalója a belvárosban kellemes sétára csábító Vár. Az Óváros térről a Hősök kapuján érünk be a várba, melynek bejáratánál magasodik a jelképnek is számító Tűztorony, mely eredetileg vigyázótoronyként védelmi funkciót hivatott betölteni. A Szentháromság tér több jelentős vallási, egyházi épületnek ad otthont. Legfontosabb, látványában is monumentális épületei az Érseki Palota, valamint a Szent Mihály Székesegyház. A tér és a város ékességének is számító Érseki Palota, egykori királynői kastély, Fellner Jakab irányításával épült késő barokk stílusban. A tér egyik meghatározó épülete a Szent Mihály Székesegyház, mely az idők folyamán többször leégett, a XVIII. században gótikus stílusban állították helyre, ekkor készült el alttemploma is. A későbbiekben tornyait több méterrel megemelték és román stílusúra alakították. A szentély mellett juthatunk el az alttemplomba, ahol megtekinthetjük a megye jelentős, a barokk korban tevékeny életet élt püspökének, Padányi Biró Mártonnak síremlékét. A püspök és védőszentjének, Szent Mártonnak jelentősége több vonatkozásban is megtalálható a téren. A püspök által 1750-ben készíttetett Szentháromság-szobor alakjai között Szent István, Szent Imre, Szent György és Mária Magdolna mellett feltűnik Szent Márton védőszent köpenymegosztó jelenete is. A Püspöki Palota mellett a tér másik jelentős egyházi épülete a Szalézi Szent Ferencről elnevezett látogatóközpont, a Szaléziánium, melynek a Biró–Giczey ház ad otthont. Nevét egykori építetőiről kapta, kikről kiállításal is megemlékeznek. Így megismerkedhetünk Padányi Biró Márton egykori püspökkel, a 18. században az egyházmegyében folyó művészi tevékenység kiemelkedő mecénásával is. A központ célja, hogy tájékoztatást nyújtson a környék egyházi vonatkozású látványosságairól. Ily módon liturgikus tárgyakkal, ostyasütő- és gyertyaöntő műhellyel is ismerkedhetünk. Az 1770-es évek elején épült Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjteménybe egyházmegyei relikviák, püspöki-főpapi hagyatékok, királynői adományok kerültek. A

Gyűjtemény szomszédságában található a Ferences Templom. A tér büszkélkedhet két kápolnával is, a Székesegyház északi oldala mellett található Szent György kápolnával és a Gizella kápolnával. Előbbi Veszprém talán legrégibb középkori épülete, ahol a legenda szerint Szent Imre szüzességi fogadalmát tette. Utóbbi gótikus stílusú épületben az ország egyik legrégebbi belsőtere látogatható, a falakon XIII. századi apostoli freskókkal díszítve. Sétánk során betérhetünk ezen kápolnába és egyházi épületekbe, feltekinthetünk a székesegyház tornyaira, ezután vethetünk akár egy pillantást a 40 méter mély Várkútba is, majd tovább sétálhatunk a vár északi fokára. A híres Szent István és Boldog Gizella szobrok mellett kitekintve láthatjuk a Viadukt kettős ívét és a Benedek-hegy szikláit egyaránt.

A vár meglátogatása után érdemes sétát tenni a vár tövében, a Séd-patak völgyében átadott sétaúton, a kolostorok és kertek világában, mely összeköti a várat az Állatkerttel. Hódolhatunk a nordic walking sétasportnak, a sziklamászásnak, kerékpározásnak, felfedezve az itt megbúvó Árpád-kori műemlékeket, a Margit-romokat, a veszprémvölgyi apácakolostor romjait, valamint a Jezsuita templomot. Ezen sétaútvonalat végigjárva érhetjük el legkönnyebben a Kittenberger Kálmán Növény- és Vadasparkot, hazánk 1958-ban alapított, második legjelentősebb állatkertjét. 2007 óta kiemelkedő látványossága az állatkertnek a Gulya-dombi afrikai szavanna kifutó, illetve a 2009 tavaszán átadott Csimpánzvilág is. A Kölyökdzsungel játszótér és terrárium játszóberendezések segítségével enged betekintést az esőerdők élővilágának titkaiba, míg az Afrika-ház 4 zsiráf élettereként szolgál.

Veszprém nemcsak különleges látnivalóival, egyházi épületeivel csábítja a helyi és vidéki látogatókat, de évente megrendezett számos fesztiváljával is, melyek között történelmi, táncművészeti, zenei és gyermekprogramokkal is találkozhatunk. A Gizella napok összművészeti fesztivál során a „királynék városa” ünnepli Szent István királyunk feleségét, Boldog Gizellát. Középkori várjátékok, történelmi felvonulás, lovagváros, családi- és gyermekprogramok, koncertek várják az érdeklődőket. A tánc szerelmesei a világhírű kortárs magyar táncművészet produkcióit élvezhetik minden év májusában a TÁNC fesztiválja Országos és Nemzetközi Kortárs Összművészeti találkozóján. A veszprémi Kabóciádé a gyerekek és örök gyerekek fesztiváljaként ismert, mely minden évben játszóházakkal, koncertekkel, bábszínházi előadásokkal varázsolja el közönségét. A város talán legismertebb, legjelentősebb eseménye az

Utcazene Fesztivál, mely júliusban igazi fesztiválvárossá varázsolja Veszprém utcáit. Délelőttől késő éjszakáig különböző stílusú utcai formációk zenélnek, páratlan hangulatot teremtve a belvárosban. A 2004 augusztusában debütált VeszprémFest pedig a Vár csodálatos barokk főterén világhírű előadóművészekkel szórakoztatja igényesen a közönséget, naponta más zenei karakter köré szervezve a fesztivált.

Veszprém színes kulturális életét egyszerre biztosítják az egyházi és világi intézmények kiállításai, a Pannon Várszínház, a Veszprémi Petőfi Színház, a fesztiválok és rendezvények, illetve a Pannon Egyetemet látogató hallgatók sokszínűsége. (www.veszpreminfo.hu)

Sóly

Sóly kis falucskája – a Bakony vidék egyik legkisebb települése – Veszprémtől 10–km-re helyezkedik el. A 420 lelket számláló falu Koppány és I. István csatájának színhelye, a keresztény magyar államiség szülőhelye, melynek emlékére itt magasodik a világ legnagyobb fából készült kardja. A helyiek továbbá büszkék az ország legöregebb, magyar építésű, falusi református kistemplomára, melyet István fejedelem emeltetett fogadalmi kápolnául, s a falu határában található egy kálváriásor is. (www.soly.hu)

Turisztikai szempontból is egyre jelentősebb a Királyi Kard Emlékhelyen évente megrendezett Sólyomünnep, mely emlékeztet államalapító királyunk dicsőségére.

A 150 éves, 13 méter magas, dombtetőn magasodó tölgyfa fakardot Sóly község lakossága emeltette 1998. július 2-án, a csata ezer éves évfordulójára emlékezve. Immár 15 éve rendezik meg a kezdetben Pogányfesztiválként, majd Szent Kard Fesztiválként ismert eseményt. 2010 óta Sólyomünnep néven ismert a rendezvény, mely elnevezés az új polgármester, Bikádi László Károly kezdeményezése. Személyes találkozásunkkor megtudtam, hogy a polgármester úr egyben magyarságkutató és református lelkész is. Mint elmondta, a Pogányfesztivál elnevezés sok vezetőt zavart, mondván hazánkban már nincsenek pogányok. A Sólyomünnep elnevezés egyben szójáték is, mely utal a turulmadárra, ugyanakkor a birtoklásra, a ragaszkodásra is – az én Sólyom –, ahogy ő levezette nekem. Elmondása szerint az idén 2012. július 06–08. között megrendezett 3 napos ünnepségre megközelítőleg 3000 látogató érkezett, szomszédos településekről, sőt Pestről is. Az elmúlt évek látogatottságához képest jelentősen megugrott a program iránti érdeklődés, mely véleménye szerint a jól

megszervezett, érdekes programoknak köszönhető, mely az előző vezetőség munkálataiból hiányzott.

Szent István győzelmének emlékét ma nem csak a Szent Kard fából készült mása őrzi, hanem az ország legrégebbi, 1000 éves református temploma is. A 997-ben Szent Mártonos zászlók alatt lezajló csata kimenetele sorsdöntő esemény volt a magyarság szempontjából. Ennek köszönhetően építtette és nevezte el királyunk saját védőszentjéről, Szent István protomártírról a máig is álló kicsiny kápolnát, melynek első említése 1009-ből származik. A rendkívüli történelmi események sólyi jelentőségét bizonyítja a tény, hogy miközben a király az állam megalapításának kezdetén a veszprémi püspököt rendelte – természetesen csak egyházi vonatkozásban – Veszprém, Kolon, Fejér és Visegrád várispánságok fölé, addig a falu megkülönböztető, kiváltságos királyi udvarbirtok rangot kapott. Királyi udvarnokok még a XIII. század végén is éltek Sólyban, amikor is – nem ismeretes, hogy melyik magyar királyunk és milyen körülmények között – a királyi udvarbirtokot és annak lakosságát a zirci ciszterci apátság nap adományozta. (Veress 1997.) A Bakony vidékének legrégebbi műemlék temploma a romanika stílusjegyeit viseli, keletelt, egyenes záródású, egyhajós, eredetileg torony nélküli, téglalap alaprajzú épület, melynek bejárata eredetileg a déli oldalfalon nyílt. A református gyülekezet a 18. század elején felújította a templomot, mely során késő reneszánsz népies stílusú faberendezéssel és falfestékekkel, kazettás mennyezettel látta el. A karzat és a mennyezet megmaradt elemeiből készült későbbi rekonstrukció az Iparművészeti Múzeumban található. (Sóly, templomi ismertető tábla) A református templom állapota ma siralmas, falai vizesednek, penészednek, repednek. Ennek a folyamatnak a megállítása és teljes felújításra jött létre az 1000 éves Sólyi Templomért Alapítvány. A település Református emlékszobája és Tájháza pedig a fél évezredes puritán református életmódnak kíván emléket állítani az Istenhez kötődő emberek mindennapi berendezési tárgyait bemutatva. (Az 1000 éves Sólyi Templomért Alapítvány kiadványa, 2008 (prospektus))

Maga a polgármester úr különösen fontosnak tartja az 1000 éves település értékeinek fenntartását, jelentőségének szélesebb körben való megismertetését. Ehhez vezető pozitív lépésként ítéli meg a Szent Márton zárándokúthoz való csatlakozás lehetőségét is.

Úgy gondolom, hogy a település méltó záró pontja az út Veszprém megyei szakaszának, hiszen ezer éves múltja jelentős eseményeket foglal magában: Itt haladt el a római hadi út, melynek hídjá a Séd patakon mindmáig áll. Itt győzte le István Koppányt és emelte udvarnagyi rangra a települést, illetve építtette meg a fogadalmi kápolnát, a mai református templomot. Itt jelölte ki István király 1009-ben a veszprémi püspökség határait. Itt húzódott a török végvári rendszer határvonala. Itt állították fel a világ legnagyobb fából készült kardját és itt rendezik meg 1997 óta a Sólyomünnepet. Említésre méltó még az itteni borvidék bora, melyről azt tartották, hogy a somlai borvidék egyedüli konkurenciája. (Az 1000 éves Solyi Templomért Alapítvány kiadványa, 2011 (prospektus)) A falu határában megtalálható a XIII. század végétől a zirci ciszterci apátság tulajdonában lévő papírmalom romja, mely az apátságot látta el papírral. (www.soly.hu 2012.08.10.) Sóly jelentősége a Dunántúlon és az országban tehát vitathatatlan, a probléma talán, hogy ugyanakkor kevésbé ismert a szélesebb közönség előtt. A Szent Márton Úthoz való csatlakozás is segíthetné a település turisztikai jelentőségének növelését.

A települések Márton-tudatáról összességében elmondható, hogy azokon a településeken, ahol program, egyéb rendezvény, vagy tárgyasult emlékek formájában is jelen van, többen ismerhetik kultuszát és életét. A legtöbb településen a templom oltárkép jelenete és védőszent szerepe köthető hozzá. Azok a lakosok azonban, akik nem hívők, s nem foglalkoznak a vallás kérdésével, nem feltétlenül ismerik Márton védőszerepét. Káptalanótiban Kolop József szobrász köztéri alkotása is felhívja rá a figyelmet- s ezáltal többen kérdezhetnek rá az alkotásra, s érdeklődhetnek jelentősége felől - , míg Veszprémben vagy Sólyban közvetett jelenléte miatt jobban „elbújik” a lakosság szeme elől.

3.4. Hagyományok, események, zárandoklatok

3.4.1. Márton-napi búcsú hagyománya a településeken

Ahhoz, hogy ezeknek a településeknek mind lakói mind látogatói közelebbi ismereteket szerezhessenek Mártonról, szükség van eseményekre, rendezvényekre – zárandok- és búcsúshagyományok felkutatására és fejlesztésére, melyek tudatosítják a szent

jelenlétét a településeken. Itt bátran lehet építeni a Mártonhoz kapcsolódó népi hagyományokra: újborkóstolás, libalakoma, rétes sütés, de a gyermekprogramok is ilyenek.

A libalakoma hagyománya az érintett településeken szinte kivétel nélkül él. Ezen hagyományok felelevenítése talán most a legaktuálisabb, hiszen a régi öregek és a vezetőségek hagyományőrzésre törekvésének jóvoltából a szent ismerete eltérő mértékben él még a településeken. A legnagyobb jelentőséggel bíró november 11-i Márton-napi búcsút ezeken a településeken néhány évtizede, s sok esetben néhány éve elevenítik fel újra.

Sümeg

Az útvonal első állomásán, Sümegen, a Püspöki Palota 2012-ben megrendezi Kultúra és gasztronómia a Püspöki Palotában című Szent Márton Ünnept, zenei előadókka, borral kísért négyfogásos vacsorával a szomszédos Palota Pincében, melynek ára 8500 Ft egy főre- olvasható a Palota honlapján. Sümegen tehát színvonalasan, valódi bőséges vacsorával kívánják feleleveníteni a szenthez köthető szokást.

Diszel

Diszelben a Látványtár kuratóriumának egyik elnöke és művészeti vezetője, Vörösváry Ákos mesélt nekem a búcsúról. Erre a napra személyre szóló meghívókkal invitálják a kis település néhány száz lelkes lakosságát. A helyi kocsmával együttműködve a Látványtár készíti elő a lakomát, mely azonban szerényebb egy libalakománál. Az ételek és italok között pogácsák, sütemények, szezonális gyümölcsök és csobánci borok találhatóak. Ilyenkor a falubeliek az önkormányzat támogatásával épült, hagyománnyal bíró Falukemencénél gyűlnek össze, ahol kenyér és más finomságok sülnék. Diszelben ezt az eseményt alig több mint 10 éve szervezik meg.

Káptalantóti

Káptalantóti település Községi Könyvtárának, Hatosné Adrián Évának elmondása szerint náluk is évente megrendezik a Márton-napi búcsút, amikor is mise keretében megemlékeznek. Ekkor az atya beszédében részletesebben szól a szent életéről és cselekedeteiről. Az ezt követő templom körül megrendezett mulatság évről évre egyre kisebb, a tavalyi év során már egy árus sem települt ki – köszönhetően talán a november közepén amúgy is zordabb időjárásnak. A Községi Könyvtárban volt már rá példa, hogy a szent hagyományát felelevenítő gyermekfoglalkozást rendeztek, de ez csupán egyszeri alkalom volt 4 éve. Sajnos helyben sem iskola, sem óvoda nincsen, és a

gyerekek is fogatkoznak, az önkormányzatnak pedig – a hölgy elmondása szerint – nincs pénze a hagyományok felélesztésére, fenntartására. Ugyanakkor idén első alkalommal elevenítették fel a zöldágjárás régi szokását, amikor is fiatal lányok énekkel köszöntik a tavaszt, zöld virágból készült kapu alatt tánc lépésekkel átbújva, a falun végigvonulva. Márton- napi lakomára azonban a hölgy csak egyetlen példát tudott említeni, mikor is Istvándi Ferenc, polgármester, borászvállalkozó libalakomát rendezett. Ez azonban kevésbé a helyieknek szólt, lényegében tehetősebb, más településbeli vendégek érkeztek a meghívásra. A település idős papjával telefonon sikerült beszélnem, akinek elmondása szerint valóban nincsen a Márton-napi búcsún kívül egyéb a szent emlékét felelevenítő esemény.

Barnag

A Barnagon tett látogatásomkor a Községi Könyvtár munkatársával és falugondnokkal, a 43 éves Hauck Zsoltnéval sikerült beszélnem az Útról és annak a településen való jelentőségéről. Elmondása szerint a kb. 110 lelket számláló falut még ma is jelentősen megosztja az egykori református- katolikus ellentét. S aprócska település lévén a helyi hagyományokat is egyre nehezebb ünnepelni. Általános tapasztalat, hogy a régi falusi hagyományok és szokások egyre inkább eltűnnek. Az évente megrendezésre kerülő események közé tartozik a Márton-napi búcsú és bál, amelynek azonban a hölgy elmondása szerint a falusiak szempontjából a szenthez kötődő igazi tartalma már nincsen. Elmondása szerint a helyiek- közel sem az egész falu – nagyrészt az ingyen „lakomáért” érkeznek, elbeszélgetnek egy kicsit, majd sokan még a bál előtt haza is térnek.

Óbudavár

A polgármester úr, Bodor Antal információi szerint Óbudaváron a Márton-napi búcsút libavacsorával és este bállal ünneplik. Az eseményre érkeznek közeli településekről, így Szentjakabfáról is, s jellemző, hogy az eseményre a valamikor itt élt gyermekek közül családjukkal sokan visszalátogatnak.

Balatonudvari

Novemberben Balatonudvari település maga is ünnepli Szent Márton hagyományát, a Márton-napi búcsút, amire tradicionálisan gyermekek készítenek festett mécseseket is, s körbejárájk vele a helyiséget, a templom környékét- tudtam meg az Udvari Galériában dolgozó nyugdíjas hölgy munkatárstól.

Balatonalmádi–Vörösberény

Mester Ferenc, vörösberényi művelődésszervező elmondása szerint a Fábíán József Vörösberényi Kertbarátkör évente ünnepli a Márton–napot, korábban pincészeren, később már vendéglőben tartott eseményként. Ez alkalommal Szent Márton történet és versek hangzanak el, majd ezt követi a libavacsora és felszolgált újbor – mindez egyre népszerűbb a kívülállók körében is. A művelődésszervező szerint most van újra fellendülőben ez a szokás, s véleménye szerint kívánatos lenne hagyományt teremteni, támogatásra méltó a Márton Út ötlete is.

Veszprém

A veszprémi Tourinform vezetője szerint a város igyekszik a vallási turizmusban rejlő kihasználatlan lehetőségeket az egyházi jellegű intézményekkel együtt fejleszteni. A Szent Mihály–napi búcsú és kézművesvásár is erre irányuló törekvés. Szent Márton–napi búcsút azonban nem tartanak.

3.4.2. Márton–napi hagyományok a turizmus szervezésében

A Márton-napi búcsút nem csupán helyi szinten rendezik meg, de hasonlóképpen bekapcsolódik a turizmus is. A Magyar Turizmus Zrt. 2012–ben negyedik alkalommal hirdeti meg a Márton–napi Libato(u)r– és Újborünnepet, amelynek keretében gasztronómiai programok, bemutatók, újborvacsorák, néphagyományokat idéző programok, „libás” szálláscsomagok és egyéb élmények várják a vendégeket országszerte. Az itthon.hu oldalon most számos program között lehet böngészni, de a szolgáltatók regisztrációja folyamatosan zajlik az esemény során. Október utolsó napjaiban Pesten az érdeklődőket már libatöpörtyű kóstolóval és Zsákba liba játékkal várják, melyen a szerencsések libás hűtőmágnest, libatepertős csokoládét vagy lúdláb tortát nyerhetnek. (www.libatour.itthon.hu). Továbbá a Turizmus Panoráma Bulletin is kínál Márton–napi csomagajánlat– és borvacsora hirdetési lehetőséget az Élmény itthon novemberi számában. Ilyen formán a turizmus bekapcsolódása valóban nagy segítséget jelenthet Európa egyik legnépszerűbb szentjének megismertetésében, az érdeklődés felkeltésében.

3.4.3. Zarándokutak, nemzetközi érdeklődés

Nemcsak a hagyományok, de a zarándokutak szervezése is kiemelkedő kérdése a zarándokturizmusnak. Jelenleg 7 utazási iroda van Magyarországon, mely foglalkozik vallási indíttatású utak szervezésével – kaptam információt a Makrovilág Utazási Iroda vezetőjétől, Madari Gyulától. Ezek a programok lehetőséget biztosítanak fontos európai kegyhelyek és vallási központok megismerésére. Ugyanakkor pozitív esemény, amennyiben külföldiek érdeklődnek Magyarország zarándokútjai iránt. „A vallási turizmus és a Szent Márton jelentőségét jelzi például, hogy 2013-ra egy stuttgarti zarándoklatszervező iroda jelentkezett be, hogy 6-700 fős Szent Mártonos zarándoklatot szerveznek Szombathelyre, úgy hogy közben a Szent Márton út egy szakaszát is végigjárják gyalogosan. Már most júniusban pontosan egyeztettek mindent, a szállodákat is lefoglalták, kulturális programokat is megrendeltek, több étterembe is elmentek „Probaessen-re” ellenőrizték, hogy milyen a felszolgálás, a kínálat, a tisztaság. A kiválasztottakkal már most megkötötték a szerződést. Én is segítettem nekik az ügyek intézésében, de személyes tapasztalataim is azt mutatják, hogy a jól működő vallási turizmusnak és a zarándokturizmusnak erre a területre specializálódott szakemberekre van szüksége.” – nyilatkozott Orbán Róbert úr a nemzetközi kapcsolatok fontosságára rávilágító első ilyen jellegű, ekkora mértéket öltő eseményről.

3.5. Zarándokutak találkozása, együttműködése

A vallási turizmusban részt vevő zarándokutak fennmaradását és fejlesztését segítik a más zarándokutakkal való együttműködések, melynek alapjául szolgálnak azok fizikai értelemben vett találkozásai is.

Lébény és Máriakálnok között együtt halad a Szent Jakab Út és a Szent Márton Út. A Szent Jakab Út szervezői a közelmúltban nem csak a saját útjuk jelzéseit helyezték el ezen a szakaszon, hanem felújították a Szent Márton Út jelzéseit és a leesett útjelző táblákat is visszarakták, s megtisztították a Lébény és Károlyháza között egy darabon bozóttal benőtt utat is. A két zarándokútnak közös, Mártonos és Jakabos logóval ellátott információs táblái is vannak ezen a szakaszon. (www.viasanctimartini.eu)

A 10 település bejárása során magam is tapasztalhattam az Utak találkozását. Csabrendeken a Községi Könyvtár 33 éves művelődésszervező munkatársa felhívta

figyelmemet a Márton – kötődésű településen készülő Mária Út információs kapukra, melyek egy helyi kovácsműhelyben készülnek. Közbenjárása fogadtak is. Csik Tamás kovácsmester udvarában 45 kaput láthattam. A megbízást az úthoz való EU-s hozzájárulás után kapta kb. 2 éve. A Mariazelltől Csíksomlyóig tartó nyugat–kelet irányú útvonalra készült táblák 4 ausztriai településen, illetve Vas, Győr–Moson–Sopron és Veszprém megyében lesznek kihelyezve. A tábla motívumai között előírás szerint szerepel az Út jelképe, a tulipán és osztrák részről a havasi gyopár. Ezen túl a design terveket a mesterre bízta. Az út további, kihelyezésre váró táblái előreláthatólag szeptembertől készülnek majd el.

Továbbá a 3 napos IX. sümegi gyalogos zarándoklat 2012 szeptemberében a Márton–kötődésű Balatonalmádi–Vörösberényből indult útjára.

Itt látható tehát, hogy a kidolgozás alatt álló zarándokutak egymást is keresztezik, s így fontos lehet az utak közötti együttműködés.

Ezek a találkozások is mutatják, hogy az Utak számtalan ponton érintkezhetnek egymással. Az előrehaladást segítő összefogás az „Utak Párbeszéde” címen 2012. szeptember 24-én született meg. A magyarországi zarándokutak (Mária Út Egyesület, Szent Erzsébet Út Alapítvány, Szent Jakab Baráti Kör Egyesület, Magyar Zarándokút Egyesület, Via Margaritarum / Gyöngyök Útja/ Zarándok Egyesület, Szent Márton Európai Kulturális Útvonal Magyarországi Tanácsa) vezető képviselői együttműködési megállapodást írtak alá a jezsuita rend budapesti Párbeszéd Házában. Az együttműködés célja, hogy elősegítse és szolgálja a hazánkban is egyre nagyobb méretű, egyéni és közösségi zarándoklást, ennek érdekében törekszenek egymástól és együtt tanulni, főként a zarándoklás eszmei–lelki tartalmának az elmélyítésével. Az együttműködés kiterjed egymás segítésére a zarándok utak építésében és zarándokutak szervezésében, továbbá információ cserére, közös zarándok–kiadványok szerkesztésére valamint egy közös információs szolgálat (Zarándok Pont) kialakítására a Párbeszéd Házában. (www.viasanctimartini.eu) A Szent Márton Út főszervezője, Orbán Róbert úr maga is jó kapcsolatot ápol a Mária Út több munkatársával is, s az Út legjobb munkakapcsolata elmondása szerint a Szent Jakab Úttal áll fenn.

Úgy gondolom, valóban előrelépéseket hozhatnak az Utak képviselőinek találkozásai, s eszmecseréi. S valóban, a vallás és béke szó értelmében csakis így lehet és érdemes építkezni, ellenséges érzületeknek a turizmus ezen ágazatában nem lehet helye.

4. Zarándokturizmus számokban

A zarándokturizmus számokban fejezetcímem maga is mutatja, hogy a turizmus ezen ágazatához kapcsolódó számszerű adatokat igyekeztem gyűjteni, melyek betekintést adhatnak az általam vizsgált, legjelentősebb hazai utak – Márton Út, Mária Út és Jakab Út – helyzetébe. Fontosnak tartom azonban hangsúlyozni azt a tényt és jellemző vonást, hogy ezek az Utak mostanság állnak fel, és non-profit szervezetként nem elsődleges céljuk és nem is kötelességük az ilyen irányú adatok gyűjtése, ennek tükrében kevés információ áll rendelkezésre. Ezt hangsúlyozta, illetve alátámasztotta valamennyi megkérdezett szervező, plébánia, kereskedelmi szálláshely, akikkel felvettem a kapcsolatot. Ezzel együtt viszonylag csekély, részint összesített, más esetben mintavételes adatokról beszélhetünk, hiszen a Márton Út főszervezője az oklevelek kiadása alapján határozta meg az Utat járók számát, míg a Jakab Út esetében elsősorban Lébényről beszélhetünk, a Mária Út esetében pedig több kegyhely és a szervezők megkeresése alapján tájékozódtam. Összességében elmondható, hogy az alább közölt adatok, számok a fent említett okok miatt csupán jelzésértékűek – adott esetben összehasonlítási alapot adnak az elmúlt évek fejlődéséről (lásd Lébény) –, ugyanakkor a tapasztalatok alapján ennél jóval többen járják mindhárom kiemelt Utat.

A KSH szolgáltatás –és külkereskedelem statisztikai főosztályának egyik munkatársa, Kaszás Krisztina válasza értelmében az is elmondható, hogy jelenleg az intézmény nem gyűjt zarándok-vallási adatokat. Egy vallási célú utakat mérő kérdőíves megkérdezés ugyan létezik, ám ennek csekély mintaelemszáma folytán az adat nem megbízható.

„A kérdőíveket a határon kilépő külföldiektől kérdezzük meg, nem kérdezzük település és zarándokhely szinten, hogy hol jártak. A kérdőíven látszik, hogy csupán a tartózkodás régiójára vagyunk kíváncsiak.” – kaptam tájékoztatást a megküldött kérdőív mellé.

Elsőként a Szent Márton Út szervezőjétől, Orbán Róbert Úrtól kapott információkat ismertetném:

Az idén kb. 310-330 jelvényt adtak ki, ebből 310-et Szombathelyen, a többi baranyai szakaszon intézték. A legnépszerűbb a Szlovénia irányába vezető gyalogos útvonal, különösen mióta elkészült a szlovák határtól a szlovén határig tartó szakaszt ábrázoló térkép és füzet. Ezt gyakran kiegészítik az északi útvonal Szombathely közeli – Szombathely– Kőszeg –szakaszával. A 310 főből kb. 270 fő kapott jelvényt gyalogos

útvonal végigjárásáért – melyből kb. 30 fő járt az útvonal szigetközi szakaszán –, kb. 40 fő pedig útlevelet tematikus útért. Jelvény akkor igényelhető, ha minimum 100 km-es szakasz teljesítésére vállalkozik a zarándok.

„A tematikus útért oklevelet kérők közül 30 fő egy francia csoport volt, őket sem egyetlen útvonalhoz „hozzácsatolni”. Húsz helyszínt is végigjártak, de több útvonalat is érintettek. Ők kifejezetten azért jöttek, hogy ellátogassanak Szent Márton szülőföldjére. (A legfontosabb helyszíneknek Szombathelyt, Pannonhalmát, Pozsonyt, Kismartont tekintették, de fölkerestek olyan kisebb településeket is, mint pl. Bakonypölöske, Vámoscsalád, stb.) Egy francia specialista utazási iroda szervezte őket, mely már tavaly is hozott csoportot.” – kaptam információt a nemzetközi érdeklődésről is. Orbán Róbert hangsúlyozta, hogy a statisztikai adatok nagyon fontosak az egyesület számára is, melyet az is alátámaszt, hogy az út egyik aktivistája, foglalkozása szerint elemző közgazdász a közeli jövőben kíván foglalkozni ezzel a kérdéssel.

A következőkben a Camino magyarországi szakaszán, a Szent Jakab zarándokúton lévő kegyhelyet, Lébényt kerestem meg. Adatközlőm, Dukát Csilla koordinátor elmondta:

„A zarándokforgalom ezen a településen még nem olyan erős, mivel csak 2009 óta járnak ide gyalogos zarándokok.” A nyári nagy zarándoklatokon nem kereskedelmi szálláshelyeken, hanem ideiglenes kialakított szálláson, iskolai tornateremben, adományos jelleggel biztosítják az éjszakai szállást. A következő táblázatban láthatjuk a júliusi hónapban Lébénybe érkezők számát és a vendégéjszakát eltöltők számát a 2009-2012 évben.

Lébénybe érkező zarándokok		Lébényben vendégéjszakát eltöltő zarándokok (iskolai tornateremben)	
2009	Kb. 70 fő	2009	Kb. 35 fő
2010	Kb. 80 fő	2010	Kb. 45 fő
2011	Kb. 130 fő	2011	Kb. 50 fő
2012	Kb. 140 fő	2012	Kb. 60 fő

Ezek a számadatok is jelzik egyrészt, hogy körülbelüli, nem pontosan mért adatokról van szó, másrészt a nem kereskedelmi szálláshelyen megszállt zarándokok nyilvántartásáról beszélhetünk, melyet azonban már évekre visszamenőleg

lekövethekünk. Ez összehasonlítást is lehetővé tesz és megmutatja, hogy a zárandokok száma évről évre növekedett az elmúlt négy évben, évről évre többen indultak zárandokútra a lébényi búcsúra.

A nyári zárandoklat során Lébényben kereskedelmi szálláshelyen alvók számáról nincs pontos, még megközelíthető adat sem, a szám nem releváns, a hölgy tudomása szerint néhány zárandok száll meg a helyi Jimmy's panzióban.

Az egyénileg útra kelő zárandokok száma a számukra kiadott, számozott zárandokkiadványok alapján számítva a következőképpen alakult: 2011-ben 12 fő, 2012-ben 36 fő indult útra egyénileg.

A harmadik vizsgált Út a Mária Út, mely a magyarországi utak közül talán a legkiemelkedőbb, nyugat-keleti kiépített szakaszát hivatalosan is átadták és avatták. Mégis a kapott válaszok tükrében hasonlóképpen elmondható, hogy jelenleg kevés mért adat áll a rendelkezésre. Katona Pál, koordinátor (honlap, térkép, technikai ügyek) e-mailben érkezett válasza alapján elmondható, hogy a mérés egyik eszköze, a regisztráció és zárandokútlevel kiadás még csak idén indult el, az úthoz csatlakozott kb. 150 szálláshellyel való kapcsolatot pedig a következő évtől szeretnék erősíteni, melynek a tervek szerint része lehet a zárandokéjszakák mérése. Egyelőre azonban nem készülnek összesített feljegyzések az utat járó zárandokturisták számáról, illetve a vendégéjszakákról. 2012-ben 100 db útlevelet adtak ki, de ennél érzékelhetően jóval többen járják az Utat. Az Utak szervezésével kapcsolatban az úr elmondta, hogy néhány utat az egyesület is szervezett már, de egyéni szervezésre bíztatják a zárandokcsoportokat.

Szarvas Zoltán, az Út pályázat, média, marketing koordinátora érdeklődésemre elmondta, hogy ilyen formán statisztikákról még nem beszélhetünk, amiket én keresek adatokat, egészében és összehangoltan nem léteznek. Elmondása szerint miközben a KSH és a turizmus számára a vendégéjszakák mutatják meg a kereslet nagyságát és adnak képet egy-egy desztináció népszerűségéről és sikerességéről, addig a zárandokturizmusban nem kaphatunk ily módon egészen pontos képet a hívők számáról és aktivitásáról. Azokat a testvéreket érdemes mérni, akik egy-egy zárandoklatra érkeznek a nagyobb Mária-kegyhelyekhez, akkor is, ha csupán a szomszéd faluból érkezett egy idős, hívő néni, aki nem tölt el vendégéjszakát. A szálláshelyeket azért is nehéz mérni, mert egységesített minősítő rendszer nem létezik a zárandokszállásokra, sőt csekély a fogalmi értelemben zárandokszállásnak nevezhető lehetőség. Ugyanakkor

az Úthoz csatlakozott egyéb szálláshelyek nem feltétlenül mérik és rögzítik az érkező zarándokokat külön csoportosítva. Non-profit szervezetként – ahogy már írtam – nem is elsődleges céljuk, és nem is kötelességük az Út munkatársainak, vezetőinek mérni a zarándokérkezéseket, zarándokmozgást. Ez azonban nem azt jelenti, hogy nem lenne számukra is értékes és érdemes információ, azonban ezek a most kialakuló utak elsősorban a kiépítés, koordinálás feladataival foglalkoztak az elmúlt években, és nem volt munkatárs, csoport, vagy hallgató, aki feladatul tűzhette volna ki az egyes kegyhelyektől való információgyűjtés nagyszabású feladatát. Az úr hangsúlyozta, hogy igazán hiteles és értékes adatot ugyanakkor ezek az adatok jelentenének. A Mária Út kb. 112 településén, a nyugat-keleti irányban kiemelt megközelítőleg 20 kegyhelyen megforduló hívők adatai alapján volna lehetőség minél közelebbi képet kapni a zarándokturizmus jelentőségéről. Zárásként elhangzott az a becsült – tapasztalatára, és szakmában való jártasságára – építő érték, miszerint ma Magyarországon zarándokcélzatú megmozdulásokat tekintve nagyságrendileg milliós, 1–1,5 millió ember részvételéről beszélhetünk.

Javaslat alapján megkerestem néhány, az Úthoz tartozó kegyhelyet, illetve csatlakozott kereskedelmi szálláshelyet:

A máriagyűdi plébános, Zsolt atya véleménye szerint is a mérés egyik eszköze a zarándokútlelvi kiadása lehetne, mely azonban még kísérleti stádiumban van, ezért nem állt módjában részletesebb információkkal szolgálni. Azt azonban elmondta, hogy augusztus, szeptember, október hónapokban heti 2-4 zarándok gyalogolta végig az utat, általában párosával, de volt, aki egyedül. A többség Esztergomtól indult és a pecsétkeimenetlevelek alapján haladt. A zarándoklatra indulók korösszetételével kapcsolatban megtudtam, hogy igencsak vegyes a kép: az aktív nyugdíjas korosztály, valamint a középkorúak gyakori vendégek, de érkezett már 30 éves lány és nagypapa unokájával is.

A pálosszentkúti Mária-kegyhelyen érdeklődve Puskás Antaltól a következő információkat kaptam a zarándokturizmus célzattal érkező hívőkről:

„... Pálosszentkúton évente kétszer, Pünkösdkor és Kisboldogasszonykor jönnek zarándokok, kb. 2–3000-en. Egyébként évközben csoportok (20–30 fős) érkeznek többen, tavasztól ősziig, átl. 1–1,5 hétig maradnak, táborozás, lelkigyakorlat céljából. Ezen kívül vannak még buszos zarándoklatok, akik csak 1–1 napot, fél napot töltenek a

kegyhelyen imádkozva, saját szervezésben, vagy minket, pálos szerzeteseket kérnek meg a program összeállítására. A kegyhelyen működik zarándokszállás is, amely max. 40 fő befogadására alkalmas, az elmúlt évben kb. 300-an vették igénybe, a szállás díja 800 Ft. Évente kb. 30 buszos zarándoklat érkezik, kb. 20 csoport. Ami újdonság a kegyhely történetében, hogy évente egyszer, júliusban van a Keresztény Motoros Zarándoklat, amely 3 napos.”

A celldömölki Vasvirág Hotel adatközlőjétől, Söpteiné Marikától a következő információt kaptam:

„Celldömölk központjához közeli 120 fő elhelyezését biztosító Vasvirág Hotel nevű szállodánkban az elmúlt öt év viszonylatában a gyalogos zarándokturizmus szálláshelyigénye, az évente egy alkalommal megtartott Mária-napi búcsú vonatkozásában jelenik meg. Időtartama 1 éjszaka. Létszám: 26 és 30 fő közötti. Szállodánk külön zarándokszállást is üzemeltet, de ilyen foglalásra soha nem volt igény, inkább ifjúsági – és sportturizmus során használják. Év közben zarándok turista igény elszórta merül fel, maximum 6–8 fő/év. Ők viszont szállodai szobát vagy turista elhelyezést kérnek.”

A bodajki Vendiófa Fogadónál való érdeklődésemet Réder Mónika szívélyes válasza fogadta:

„Szívmelengető érzés volt néhány évvel ezelőtt, amikor a Mária Út szervezőivel találkoztunk. Meglepő és egyben felhőborító volt, hogy Bodajk képviselőtestülete – a felmerülő költségekre hivatkozva – egyöntetűen elzárkózott a csatlakozás lehetőségétől (pedig köztudott, hogy Bodajk település a legrégebbi jegyzett magyarországi Mária kegyhely). Mi egyénileg csatlakoztunk, mégpedig oly módon, hogy a nálunk megszálló zarándokoktól nem kérünk szállásdíjat. Az egyéb igénybevett szolgáltatást fizetik, de a szállásdíj rendezése felajánlasként működik. Ha nem akar fizetni érte, akkor a vendégünk volt. Éppen ezért pontos statisztikával sem tudok Önnek szolgálni. De az biztos, hogy a résztvevők száma évről – évre emelkedik. A Mária Út zarándoklatról is egyre nívósabb propagandaanyagok készülnek. A jövőben, ha a Fogadó üzemeltetését mi biztosítjuk továbbra is, mindenképpen ebbe az irányba szeretnénk fejlődni... Jellemzően kisebb csoportokban érkeznek a zarándokok: 5-15 fő. A legtöbbjük "visszajáró". A koruk igen széles skálán mozog, a 20-as éveik végén járóktól a zsenge 70-esekig. A legtöbb csapaton látszik, hogy összeszokott társaság, akik egyébként is

tartják a kapcsolatot egymással. Ami azonnal szembetűnik – végtelenül figyelmesek egymással is. És mi is mindig kapunk valami "apró" figyelmességet. Legutóbb egy kazalnyi mezeivirág csokrot, vagy egy kis Mária Út motívummal díszített tarisznyát. Ezeket igen nagy becsben tartjuk. Fogadónk elhelyezkedése is különösen kedvez zárandokainknak, a templom 3. szomszédai vagyunk egy csendes zsákutcában a Tófürdő mellett. A legtöbbjük komoly vallásos háttérrel rendelkezik. Mint említettem, különösen az utóbbi két évben, lassan növekszik a résztvevők száma. Az idei évben kb. 40 zárandokvendégünk volt.”

Összességében tehát, ahogy a hozott példák és vélemények is mutatják, a zárandokturizmus gazdasági szempontú mérésére, tényleges és értékelhető adatok összesített felmutatására csekély példa áll rendelkezésre. Ennek biztosításához a non-profit szervezeteknek nem volt lehetőségük, hiszen az utak kiépítése jelentette és jelenti az elsődleges feladatot: a hangsúly a zárandokturizmus értékteremtésére tevődött, nem pedig az a profitszerzésre. Mivel pedig nem a profitszerzés a cél, így a statisztikák sem kaptak eddig kiemelkedő jelentőséget. Természetesen a zárandokturizmus növekedésének és fejlődésének, országos jelentőségének bizonyítása céljából erre a jövőben igény formálható.

Ugyanakkor a hozott, helyi szintű példák hivatottak bizonyítani, hogy a zárandokutak kiépülésének van létjogosultsága és a keresleti oldal is évről-évre növekszik, még akkor is, ha egyes települések esetében ez éves szinten „csupán” 50-100 zárandokot jelent. Úgy gondolom ezt az érdeklődést sem szabad lebecsülni, tekintve különösen, hogy ezek az utak valóban most vannak fellendülőben és válnak egyre népszerűbbé. Egy másik, jelentősen nagyobb kategóriát, akár több ezer hívőt jelent az évente megrendezésre kerülő búcsú, elsősorban a Mária-búcsú jelentősége emelhető ki.

5. Összegzés

A dolgozatom során kitűzött célt úgy vélem, sikerült megvalósítani. A dolgozat felépítésével arra törekedtem, hogy bemutassam egy zarándokút létrehozásának fázisait. Az egyes lépések ismertetése során szemléletesen beépítettem az elméletbe a gyakorlatot, mindezt az Út Veszprém megyei szakasza helyzetének, értékeinek bemutatásán keresztül.

Az útvonal fizikai kiépítése, az első fontos lépés még nem történt meg, nem valósult meg a jelzésfestés, az információs táblák kihelyezése. Ugyanakkor az Út szervezői felvették a kapcsolatot a települések vezetőivel és biztosítottak információs anyagot is. Különösen Sümeg és Veszprém – a szakasz kezdő- és végpontja – elsősorban nem a Márton-hagyomány kapcsán, de érzékel zarándokturizmust, s célkitűzéseik között szerepel az ez irányú fejlesztés, zarándokszállások létrehozása is. A kisebb településeken a szálláskérdés jórészt megoldatlan, a lelkesedés és érdeklődés azonban – leginkább Diszel, Sóly, Óbudavár, Vörösberény esetében – megvan. Az út létjogosultságának egyik alapját biztosítják a településeken szinte kivétel nélkül élő Mártonhoz kötődő hagyományok, elsősorban a Szent Márton-napi búcsú, mely több településen – Diszel, Vörösberény – ismét egyre nagyobb hangsúlyt kap. Ezen események és zarándoklatok szervezése, találkozók biztosítása segíti az Út és az útszakok megismertetését. Ebben nagy szerepe lehet az MT Zrt.-nek (Libato(u)r) és a Párbeszéd Háza kezdeményezésnek. Egy-egy útszakasz kiépítésének elindítása felülről, Szombathelyről kezdeményezett tevékenység, azonban helyi szinten, az egyes települések – önkormányzatok, civil szervezetek, önkéntesek – aktív bevonásával valósítható meg. A települési vezetők is érzékelik, hogy e lehetőség révén elzártabb települések is nyithatnak a külvilág felé, megismertethetik hagyományaikat, gasztronómiájukat. Amint egy új vállalkozás körvonalai, hozadécai láthatóbbá válnak – példát mutathatnak a már kiépített északi és déli útszakaszok, illetve további hazai zarándokutak – úgy nagyobb érdeklődést, több bizalmat nyerhet mások körében, a helyiek körében is. S úgy gondolom, a Szent Márton Út vezetői is bíznak ebben. Az országos kezdeményezések, a média pedig szintén nagy segítséget nyújthat az Út és értékeinek megismertetésében, új elkötelezettek és érdeklődők, segítők bevonásában. De ahogy a bevezetés során és a dolgozatban is hangsúlyoztam, itt meg kell találni az egyensúlyt üzenet és tartalom között. Közvetíteni kell a szent értékeit, feltárni a hagyományokat és hozzá fűződő emlékeket (mely a szépkiadvány formájában ezen

szakaszon is megtörtént), bevonni az egyházat a lelkiesség megteremtésébe, s a gyakorlati kérdések mint például az elszállásoltatás kérdésének megoldásába is.

Összességében tehát egy sokrétű és elkötelezett összefogás, pályázati források elnyerése, továbbá az egyes utak összefogása biztosíthatja a Szent Márton Út egyes szakaszainak, köztük a Veszprém megyei szakasz kiépítésének megvalósítását. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy ezek az útszakaszok – köztük a Balatonfelvidéki szakasz – már most is választhatóak, szerepelnek a honlap tematikus ajánlatai között, őrzik Márton emlékét, s ezt több esetben a hivatalos csatlakozás jelenlegi hiányában is igyekeznek kiemelni (lásd: sümegi Márton- kápolna a Püspöki Palotában). Az a zarándokturista, aki elhatározással és hittel nekivág ezen kiépítés előtt álló szakaszok valamelyikének, legalább annyi szépséget talál mint bármely kidolgozott szakaszon, s a gyakorlati kérdések – pl. szálláslehetőség – esetében bátran bízhatja magát saját talpraesettségére és Isten segítségére, mindaddig míg idővel a teljes turisztikai kínálatot is fel nem fűzik az útvonalra.

6. Források

Könyvek:

- Feketéné Korda Katalin. 2000. A magyar Riviéra. Kecskemét: Generáció Kiadó
- Horváth Zoltán György, Gondos Béla- Károlyi György. 2005. A Balatontól a Bakonyig- Veszprém megye középkori templomai. Budapest: Romanika Kiadó
- Márkusné Vörös Hajnalka, Szilágyi Anikó. 2006. A barnagi kálvária, kiad. a Német Kisebbségi Önkormányzat
- Veress D. Csaba. 1997. Sóly ezer éve. Felelős kiadó: Sóly Emlékbizottság
- Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára: Sümeg Plébániatemplom 1981. Tájak, Korok, Múzeumok Egyesület

Folyóiratok:

- Mester Tünde. 2006/2. Vallási turizmus, In: *Turizmus Bulletin* X

Internet:

- www.abalaton.hu/cimke/balatonudvari-koszivek-legendaja/ (2012. 07.21.)
- www.balatonalmadi.hu (2012.08.10.)
- www.balaton-almadi.hu/info/balatonalmadi/nevezetessegek
- www.balatonudvari.hu (2012.07.21.)
- www.barnagivendeghaz.hu. (2012.07.12.)
- www.csabrendek.hu (2012.06.27.)
- www.diszel.hu (2012. 07.01.)
- www.itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/02_03/Sz3.htm#Anchor-http-54344
- www.kaptalantoti.hu (2012.07.12.)
- www.latvanytar.com (2012.07.01.)
- www.libatour.itthon.hu/

- www.magyarorszag.utazas.hu/529709B68359CB073345AEF1C46AE42D/Content/HU/0349207ECD2F2F91DB746BC9037D0B2C/%C3%93budav%C3%A1r.html (2012.07.20.)
- www.makrovilag.hu/index2.html/zarandokturizmus (2012.02.12)
- www.micsodabalaton.wordpress.com/2011/07/16/%E2%80%9Eminekidevar%E2%80%9D-zadorvar-es-kilato-barnag-pecsely/ (2012.07.12.)
- www.obudavar.hu (2012.07.20.)
- www.onkormanyzat.mti.hu/hir/15770/szent_marton_kiallitasa_a_palotaban (2012.06.18.)
- www.puspoki-palota.hu (2012.06.18.)
- www.soly.hu (2012.08.10.)
- www.sumeg.hu
- www.sumegvar.hu
- www.tourinform.hu/telepulesek?SEID=3811/
www.turizmus.com/cikk/index/Megsz%C3%A9p%C3%BClt%20S%C3%BCmeg%20t%C3%B6rt%C3%A9nelmi%20magja 2012.06.18.
- www.turizmus.com/cikk/index/Augusztus%2015-%C3%A9n%20avatj%C3%A1k%20fel%20a%20M%C3%A1ria%20Ut
- www.veszpreminfo.hu (2012.08.03.)
- www.viasanctimartini.eu (2012.02.19.)
- www.vilmoshaz.hu (2012.07.20.);

Személyes visszaemlékezések, interjúk:

- Orbán Róbert úr, a Szent Márton Út főszervezője
- Varga Józsefné, egyetemi docens

Sümeg:

- Barsi Balázs, ferences templom templomigazgatója
- Kulcsár Ferenc, alpolgármester
- Püspöki Palota idegenforgalmi recepciósa, 44 éves, sümegi lakos
- Urunk Mennybemenetele Plébániatemplom templomfelügyelője (50 éves)
- Vár Hotel, szállodavezető

Csabrendek–Nyíreszpuzta:

- Csik Tamás kovácsmester
- Községi Könyvtár és Művelődési Ház, 33 éves művelődésszervező

Diszel:

- Vörösváry Ákos, a Látványtár művészeti vezetője

Káptalantóti:

- Kolop József, szobrászművész (Szent Márton szobor), Káptalantóti
- Hatosné Adrián Éva, könyvtáros, Káptalantóti

Barnag:

- Hauck Zsoltné, falugondnok, Községi Könyvtár munkatársa

Óbudavár:

- Bodor Antal, polgármester

Balatonudvari:

- Udvari Galéria, 61 éves nyugdíjas munkatársa

Balatonalmádi–Vörösberény:

- Balatonalmádi Tourinform Iroda
- Mester Ferenc, vörösberényi művelődésszervező

Veszprém:

- Pálfalviné Ősze Judit, a Szaléziánium igazgatója
- Tourinform Iroda ügyvezetője
- VMJV Polgármesteri Hivatal, kulturális referens

Sóly:

- Bikádi László Károly, polgármester

Települési információs táblák, prospektusok:

- Az 1000 éves Sólyi Templomért Alapítvány kiadványa, 2008 (prospektus)
- Az 1000 éves Sólyi Templomért Alapítvány kiadványa, 2011 (prospektus)
- Óbudavár, a Szent Márton Pihenőparknál kihelyezett információs tábla
- Sóly, templomi ismertető tábla
- Vörösberény, templomi ismertető leírás

Zarándokturizmus számokban fejezet adatközlői:

- Kaszás Krisztina, KSH
- Orbán Róbert, Szent Márton Út
- Dukát Csilla, Szent Jakab Út
- Katona Pál, Mária Út
- Szarvas Zoltán, Mária Út
- Zsolt atya, Máriagyűd
- Puskás Antal, Pálösszentkút
- Söpteiné Marika, Vasvirág Hotel, Celldömölk
- Réder Mónika, Véndiófa Fogadó, Bodajk

